SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 44

Uredništvo: Francuska 7 tel. 28-098
Administracija: Francuska 5 tel. 28-490

BEOGRAD, UTORAK, 31 OKTOBAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

ČISTE RUKE

Vilko Vinterhalter

Kad je šef jugoslovenske delegacije na V zasjedanju Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija, Edvard Kardelj stavio svoje ruke na zeleni sto u Flašing Medou — bile su to čiste ruke naroda Jugoslavije. To su ruke koje su potrgle oslobodilački mač 1941 godine i nisu ga ispuštale do konačnog oslobođenja naše zemlje, ruke koje su posle rata obnovile razrušenu zemlju i započele veliko djelo izgradnje socijalizma. One nisu umrljane nevinom krvi drugih naroda, ni smolom buktinje podmuklog potpaljivača rata. One se iskreno pružaju prema svakom ko je spreman da se bori za stvar mira u svetu na osnovi ravnopravnih odnosa među narodima i poštovanja njihove slobode, nezavisnosti i samostalnog razvitka. I kada su se one podigle ukazujući na pravac odakle dolazi opasnost rata, i kada su pokazale puteve mira — bile su to ruke savjesti ne samo našeg naroda nego čitavog naprednog i miroljubivog čovječanstva.

Iza naše delegacije, na njenom putu za Njujork, ostala su djela naših naroda i riječi naših rukovodilaca. Između njih nije bilo protivrječnosti. Ostala je zemlja i njen radni narod napregnuti u savladivanju teškoća socijalističke izgradnje, kidanju svirepe ekonomske blokade zemalja Informbiroa, u naporu da se otklone posljedice suše koja nas je ove godine pogodila. Ostale su granice sa iskopanim rovovima na drugoj strani, talambasi informbiroovskih radio-stanica, milioni primjeraka štampe prepune kleveta i otrova. Na frontu u Koreji, severnokorejske snage zahvatile su fusanski mostobran čeličnim kliještima. Stav jugoslovenske delegacije u Savjetu bezbjednosti o pitanju korejskog sukoba bio je u junu mjesecu: obustavljanje neprijateljstava, vraćanje na 38 uporednik, jedinstvena Koreja. Tada su informbiroovci proglašavali ove prijedloge ratnohuškačkim, licemjernim, lakejskim. Pa ipak je drug Kardelj, u svojoj izjavi pred polazak za Ameriku, kazao da je Koreja postala objekt borbe stranih uticaja za prevlast u svijetu, da je korejski problem dio opšteg pitanja mira u svijetu, da je u Koreji zloupotrebljen masovni oslobodilački pokret naroda za ciljeve tuđe hegemonističke politike. Drug Kardelj je doslovce kazao:

»Štaviše, rat u Koreji ne samo da ugrožava svetski mir, nego dovodi u opasnost čak i one tekovine koje je korejski narod već dosada izvojevao. Još jedanput se potvrdilo da rukovodstvo jednog oslobodilačkog pokreta, ukoliko, bilo svesno, bilo nesvesno — postane instrument tudih hegemonističkih tendencija, mora naneti nesreću svome narodu i pokretu na čijem čelu stoji. Može li se reći da je sada korejski narod bliže stvarnoj nezavisnosti i ujedinjenju nego što je bio pre sadašnjeg rata? Ne, sigurno ne«.

To su bile principijelne riječi, kazane u situaciji kada je nekima izgledalo da će hegemonističke tendencije Sovjetskog Saveza u Koreji triumfovati i kada se moglo pomišljati da će se agresivni pritisak koji su zemlje Informbiroa vršile na našu zemlju sve više pretvarati i u otvorenu agresivnu akciju. Ali u stavu naše delegacije u Savjetu bezbjednosti, a pogotovo u stavu na V zasjedanju, bilo je vjere u snage mira u svijetu, u mogućnost da se Organizacija ujedinjenih nacija održi i učvrsti kao realna brana protiv svih mogućih agresora i bedem svjetskog mira, i ona se pokazala toliko opravdanom — da se pogledi naše zemlje na problem održanja mira u svijetu afirmirali kao realni i jedino mogući pogledi prihvatljivi za sve miroljubive narode. Naša delegacija, delegacija jedne male, samostalne zemlje koja nije ni u kakvim blokovima, danas je moralno za glavu viša od svih delegacija i njena riječ na zasjedanju bliska je svim narodima koji teže istinskom miru.

Sovjetska delegacija nije došla u Flašing Medou čiste savjesti. Ona nije mogla da s takvom savjesti položi svoje ruke na sto. Te ruke nose tragove nesrećne sudbine korejskog naroda. Sovjetska delegacija došla je na V zasjedanje najvjerovatnije s argumentacijom kojom je namjeravala da brani svršeni čin okupacije čitave Koreje, a dijalektika događaja prisilila ju je da se — kao utopljenik slamke — hvata junskih prijedloga Jugoslavije u Savjetu bezbjednosti, ne pominjući naravno da su to jugoslovenski prijedlozi.

Principijelnost jugoslovenskog gledanja na probleme mira u svijetu tek će da triumfuje, jer razvoj događaja potvrđuje sve ono što je osnovica tog gledišta: da je mir nedjeljiv, da mase cijelog svijeta žele mir, da se on može sačuvati ne politikom blokova već iskrenom saradnjom među narodima, da je OUN tijelo pomoću kojeg je mogućno očuvati mir u svijetu ako se u njoj angažuju i dođu do izraza ne samo velike sile koje teže za svjetskim gospodstvom nego i male zemlje.

U tom smislu jugoslovenska delegacija je na V zasjedanju Organizacije ujedinjenih nacija podnela i svoje konkretne prijedloge. U svom govoru pred Generalnom skupštinom 25 septembra drug Kardelj je ukazao na slabosti OUN, na činjenicu da se ona upotrebljava za propagandnu tribinu s ciljem da se sakrije prava istina, da je pojedine velike sile žele pretvoriti u neke vrste superdržavu da bi se na taj način još više miješale u unutrašnje stvari drugih zemalja, da male države ne dolaze dovoljno do izraza u svojoj samostalnoj miroljubivoj inicijativi kao i da OUN ne poklanja dovoljno pažnje pitanjima međunarodne ekonomske saradnje. On je tom prilikom ukazao i na potpuni raskorak između riječi i djela sovjetske spoljne politike koja je na riječima za jačanje prijateljskih odnosa i mirne saradnje među narodima, a u praksi, kao što je to slučaj u odnosu prema Jugoslaviji agresivna i poprima forme rata. Kroz čitav svijet su prošle Kardeljeve riječi i cifre o agresivnim postupcima sovjetskog bloka prema Jugoslaviji, o težini političkog, ekonomskog i propagandnog pritiska kome nema ravna u odnosima među državama poslije Drugog svjetskog rata.

Prije tri godine Višinski je u Organizaciji ujedinjenih naroda još bio tribun mira i nezavisnosti malih naroda. Čitav svijet je sa pažnjom slušao svaku njegovu riječ. On je izdavao legitimacije i pasoše svjetskim potpaljivačima rata. Danas on muca, brani pravo veta u Savjetu bezbjednosti kad se ono pretvorilo u kočnicu mira, nalazi se na istoj poziciji s kuomintanškim pretstavnikom. Koliko su daleko saboteri mirne saradnje u OUN od potpaljivača rata? Pre tri godine Višinski bi na to vrlo lijepo odgovorio. Po tadašnjem kriteriju a na osnovu sadašnje prakse SSSR-a on bi spisak ratnih huškača produžio sopstvenim imenom. Pozicije na kojima se on nalazi pretvorile su ga za vrlo kratko vrijeme u sopstvenu karikaturu.

Ako jugoslovenska delegacija na V zasjedanju OUN smatra da »u savremenim uslovima čovječanstvo može da savlada opasnosti od rata jedino kroz Organizaciju ujedinjenih nacija«, to ne znači da ona prema bilo kojoj strani odustaje od svog principijelnog stava. Ona je podržavala sve prijedloge koji su išli za učvršćenjem OUN, za proširenjem učešća malih naroda u njenim organima, za stvaranjem takvih novih organa koji bi garantovali u interesu mira učešće malih naroda u rješavanju sudbinskih pitanja našeg doba, ona je sama davala takve prijedloge (sprečavanje agresije pod vidom odbranbenog rata, komisija za dobre usluge) — ali je ustajala protiv prijedloga koji u suštini mogu da kompromituju pozitivnu ulogu OUN. Tako je i poslije temeljitog obrta situacije u Koreji, ona bila za iste prijedloge i isto rješenje ovog pitanja kao i juna mjeseca, i odlučno protiv proširenja vlasti južnokorejske vlade na teritoriju Sjeverne Koreje.

Rat u Koreji ugrozio je svjetski mir. On je dao daleko više slobodnog prostora narastanju ratnohuškačkih tendencija no što su one imale prije njega. Zadatak je sadašnjeg zasjedanja OUN da nađe rješenje za otklanjanje ratne opasnosti, za časno okončanje rata u Koreji. Da li je to mogućno. Mogućno je.

Drug Tito je povodom dana Ujedinjenih nacija u članku u »Borbi« izrazio osjećanja naših naroda u njihovu uvjerenost u mogućnost održanja mira. Drug Tito je kazao:

»Neka nam skupo plaćeno iskustvo iz prošlosti, sa svim posljedicama Drugog svjetskog rata, ovoga puta konačno posluži da pomoću nove svjetske organizacije, to jest pomoću Ujedinjenih nacija uporno i dosljedno pronalazimo načine za mirno rješavanje svih međunarodnih problema. Da bismo to postigli, potrebno je da učinimo ne samo najveće napore, već i da doprinesemo, prema potrebi, i teže žrtve da bismo čim više ojačali Organizaciju ujedinjenih nacija, kako bi ona bila sposobna ukloniti ratnu opasnost«.

I na kraju članka:

»U vezi s tim mogu i ovom prilikom podvući da će se vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije i ubuduće svim silama zalagati za očuvanje mira i na taj način što će u svakoj prilici raditi na jačanju Ujedinjenih nacija, jer smatra da je samo kroz tu organizaciju mogućno spasiti mir i ojačati suradnju među narodima svijeta«.

Svijetao je lik naše delegacije na zasjedanju Ujedinjenih nacija i čiste su njene ruke, ruke nepokolebljivih, dosljednih boraca za mir.

(Crtež vajara Lojza Dolinara)

VIKTOR CAR EMIN

(Povodom osamdesetogodišnjice rodjenja)

U svojoj autobiografiji, koju je napisao 1917 godine, Viktor Car Emin je ovim riječima obilježio odnos svoje književne i publicističke djelatnosti prema nacionalnoj borbi za oslobođenje hrvatskog naroda u Istri: »Bit će otprilike trideset godina, što se trsim, da po svojoj dužnosti pomažem u političkom, a osobito u kulturnom nastojanju moga kraja. Sve to ne bi smjelo da ima posla s književnošću, ali s mojom je »literaturom« u dosta tijesnoj vezi. Ja sam na primjer davno prije (prvog svjetskog) rata osjećao, da mi ovo moje istarsko tlo pod nogama gori, pa su me ti daleki vulkanski simptomi u neku ruku najviše i zanimali«. Međutim, ove riječi koje je Car Emin napisao prije trideset i tri godine karakteriziraju umnogome najveći dio njegova rada u dugom i plodnom razdoblju koje obuhvata preko šest decenija.

Viktor Car Emin

Takvo shvatanje Car Emin je iznosio i primjenjivao u vrijeme kada su predstavnici modernističkih pravaca u hrvatskoj književnosti razvijali artističke teorije i zanosili se blještavošću stila (Milan Begović, na primjer, zanimali se psihologijom bolesno osjetljivih pojedinaca (Nehajev, Dežman i dr.), isticali da je smisao moderne umjetnosti da pisac izrazi samo »pečat svoje osobe«, i tako naglašenim individualizmom i subjektivizmom ograničili krug promatranja stvarnosti.

Međutim, Car Emin nije išao putevima koji su davali prevagu subjektivističkim ispovijestima, već je nastojao, da svojim književnim radom u prvom redu pomogne nacionalnu borbu hrvatskog naroda u Istri i da izrazi njegove težnje za oslobođenjem.

U dužem periodu austriske vladavine i u teško doba talijansko-fašističke okupacije, koja je sprovedena odmah poslije prvog svjetskog rata, nacionalno pitanje predstavljalo je u Istri u nizu decenija osnovicu političke djelatnosti; njegovo rješenje bilo je od naročitog značaja za budućnost istarskog naroda koji je bio izložen ugnjetačkoj politici imperijalističkih zavojevača.

U razdoblju do kraja prvog svjetskog rata hrvatski narod u Istri nalazio se u svojoj pretežnoj većini u redovima narodnog pokreta koji se počeo širiti sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Seljačke mase, koje su tištili teški agrarni odnosi, u sadržinu nacionalne borbe unosile su i svoje težnje za rješenjem i političkih i ekonomskih pitanja; njihovim brojnim učešćem narodni pokret nije nosio isključivo građansko obilježje.

Težak položaj istarskog naroda pogoršao se naročito u vrijeme talijansko-fašističke vladavine kada su na najbezobzirniji način provođena nastojanja za njegovim istrebljenjem.

Proces prodiranja kapitalističkog načina proizvodnje unosio je u drugoj polovici 19 vijeka znatne promjene među poljoprivredno stanovništvo, a razvitak tehnike, koji je mijenjao društveno-ekonomsku strukturu zemalja, naročito se osjetio u Istri na području brodarstva. Parni stroj sve je jače potiskivao brodove na jedra, koji su decenijama predstavljali važnu granu privrednog života. Vlasnici moćnog brodovlja nisu se snašli u tom sukobu jedara i mašine, a njihovu nesposobnost u tim prilikama iskoristili su strani kapitalisti (Nijemci, Mađari i Talijani) osnivajući parabrodarska društva, ulazeći u mnoge privredne kombinacije (otvaranje hotela, kupališta itd.), kupujući parcele na kopnu i prodirući na istarsko zemljište.

U najvećem dijelu svojih književnih radova Car Emin se zadržao na tim pojavama prepličući često svoja zapažanja iz života istarskog naroda tumačenjima i objašnjenjima koja nisu izrasla iz same radnje.

Pod dojmom aktuelnih političko-nacionalnih događaja nastale su njegove drame »Zimsko sunce« (1902), »Na straži« (1923), romani »Nove borbe« (1908), »Naša Mara« (1931), pripovijesti »Dva srca« (1912), »Moj povratak« (1921) i druge. Ovo su djela od značenja kao dokumenat žive i besprekidne veze sa nacionalnim težnjama Istre i kao prilog ovoj borbi. Gotovo isključivo s tog stanovišta treba prilaziti nekim od tih radova, a u prvom redu dramatici u kojoj je Car Emin, prikazujući nacionalne odnose na istarskom tlu, umnogome išao putevima E. Kumičića u karakterizaciji lica. U pripovjedačkim radovima, a osobito u romanu »Nove borbe«, realistički odnos prema životu proveden je na široj osnovici, a ličnosti su izrađene potpunije, u procesu psihološke i društvene analize.

U svojim historijskim romanima Car je obradio građu, koja se odnosi na prve decenije 19 v. (»Pod sumnjom« 1918) ili na razdoblje 17 v. (»Presječeni puti« 1938, »Suor Aurora Veronika« 1940). Međutim, ona su po svojim pobudama organički povezana s djelima u kojima je razmatrao nacionalno-politička pitanja.

To je nastojanje prevladalo i u ciklusu romana, koji su zasnovani na analizi ekonomskih problema (»Pusto ognjište« 1900, »Usahlo vrelo« 1904, »Iza plime« 1913). Prikazujući propadanje brodova na jedra, umiranje starih, moćnih »principalskih« kuća, strance koji osvajaju domaće zemljište, Car Emin je upozoravao na pojave koje ugrožavaju nacionalnu budućnost i isticao potrebu traženja novih puteva poslije pobjede motornog broda nad jedrom. Nizom epizoda on je proširio taj krug nekoć bogatih principala i vlasnika-kapetana likovima najamnika-kapetana, mornara, njihovih žena i cijelim nizom brodskog osoblja. Elegična nota za minulom prošlošću i poetizacija patriciskih kuća nije ipak mogla potisnuti osnovnu tendenciju za afirmacijom u novim prilikama i pod novim uslovima modernih tehničkih sredstava.

Sliku o životu primorskih krajeva istočne Istre u razdoblju jedrenjaka i propasti jedara upotpunio je i s nekoliko romana i s većim brojem pripovijedaka, koje je objavio poslije navedene trilogije. Roman »Vitez mora« (1938—1940), u kojem opisuje odiseju kapetana Jandra i situaciju u njegovoj kući poslije njegova nestanka, razvučen je. Međutim, u nekim pripovijestima, kao što su »Njegov udes«, »Mali od foguna« i druge, Car Emin je s nekoliko karakterističnih i uspjelih detalja prikazao likove žilavih i otpornih mornara i njihove doživljaje na pučinama.

U knjizi novela »Starci« (1917), u kojoj je realistički iznio nekoliko likova iz seoskog i malograđanskog života, glavna je pažnja usmjerena na psihološku analizu. Međutim, u pripovijestima »Juranova prijetnja«, a naročito u »Budakovoj želji«, Car Emin je prikazao seljake u njihovu odnosu prema pradjedovskom zemljištu, koje im je prijevarom i pljačkom oteto, i izrazio njihovu ljubav i postojanu privrženost prema rođenoj grudi.

U svome književnom radu Car Emin je slijedio realistički metod, koji je u hrvatskoj književnosti našao širu primjenu osamdesetih i devedesetih godina u nizu proznih djela Vjen. Novaka, A. Kovačića i drugih pisaca.

Međutim, on nije taj metod u potpunosti ostvario. Naročito u djelima u kojima je obrađivao pojedina pitanja iz nacionalno-političkog života, on nije ostao samo na području opservacije, već je ispoljio nastojanje da svoje poglede direktno iznosi i da ih nametne čitaocu.

Javljajući se u prelaznom periodu između Realizma i Moderne, Car Emin je u svome književnom djelu primjenjivao izražajna sredstva, u kojima se ogleda proces razvoja naše književnosti. Otuda kod njega smisao za analizu intimnih unutrašnjih doživljaja, sklonost za lirske štimunge, itd., a osim toga refleksi sumornih i gotovo dekadentnih raspoloženja.

Kritika je više puta, i to s pravom, napominjala da u Carevu djelu dolazi do izražaja »sentimentalizam u refleksijama i patos u dijalozima«, da rečenici, a naročito dijalogu, nedostaje lokalnog kolorita, i da su više puta pojedini postupci nedovoljno motivirani.

Bez obzira na te nedostatke, potrebno je naglasiti da je Car Emin u svome književnom djelu uspio da odrazi, u cjelini ili u fragmentima, niz pojava iz istarskog života i da realistički iznese znatan broj likova iz raznih društvenih slojeva (patriciji, građani, mornari, seljaci). Djelujući u razdoblju kada se istarski narod borio za nacionalno oslobođenje, i u vrijeme austriske uprave i u godinama fašističke tiranije, on je cjelokupnim svojim radom htio da pomogne ta nastojanja.

Međutim, Car Emin nije svoju djelatnost ograničio na književno područje.

Punih 25 godina radio je kao tajnik Družbe sv. Ćirila i Metoda u Istri, i to od 1894 g. do ukidanja Družbe, i stekao je velikih zasluga za narodno prosvjećivanje. Poslije pripajanja Istre Italiji ostao je još desetak godina u podjarmljenom kraju (do 1929), aktivno sudjelovao, dok je to u Istri bilo moguće, u publicističkim edicijama (»Istarska riječ«, Trst, 1923—1928, urednik »Mladog Istranina« 1922—1926, i dr.), priredio drugo izdanje »Istarskih narodnih pjesama« (1924), organizirao kulturno-prosvjetni rad, a u Opatiji, u kojoj je proveo najveći dio svoga života i gdje i danas živi, obrazovao je diletantsku družinu.

Kao urednik i saradnik naše štampe u Istri i u Hrvatskoj javljao se pod punim imenom ili pod raznim pseudonimima (Vlatko Krajanin, Ljujo Dorčić, Barba Šime, Rokac i dr., a u saradnji s partizanima »Glas iz dubine«) i objavio velik broj članaka i rasprava iz političkog i kulturno-prosvjetnog života Istre. Njegova je saradnja započela osamdesetih godina (1888) prošloga vijeka u tršćanskoj »Našoj slozi«, a javljao se zatim u »Obzoru«, Supilovu »Novom listu«, »Primorskim novinama«, »Istarskoj riječi«, »Istri«, »Glasu Istre«, »Vjesniku«, »Riječkom listu« i u mnogim drugim listovima.

Za djecu i omladinu priredio je nekoliko knjiga (igra u stihovima »Striga lega« 1895, nekoliko priča u knjizi »Iz podjarmljenih krajeva« 1921, vesela igra »Nevidljivi Jurić« 1922, pripovijest »Novi Robinzoni« 1922 i dr.), pokrenuo i uređivao listove »Mladi Istranin« — »Mladi Hrvat« (1909—1914) te ponovo »Mladi Istranin« (1922—1926).

U danima okupacije naše zemlje Car Emin je s ljubavlju pratio borbu naših naroda i pomagao je publicističkim prilozima (»Da su živi, kojoj bi se strani priklonili« 1944 i dr.); poslije oslobođenja objavio je veći broj članaka u kojima je govorio, s radosnim uzbuđenjem zbog ostvarenja svojih mladenačkih snova, o bratstvu i jedinstvu naših naroda i izražavao svoju ljubav prema istarskoj grudi i svim dijelovima naše zemlje.

A svoju osamdesetgodišnjicu (rođen je 1 XI 1870) Car Emin dočekuje daljom publicističkom i književnom djelatnošću i sudjelovanjem u kulturno-prosvjetnom radu kao pretsjednik oblasnog Saveza Kulturno-prosvjetnih društava Istre.

Vice ZANINOVIĆ

Viktor Car Emin odlikovan Ordenom zasluge za narod I reda

PREZIDIJUM NARODNE SKUPŠTINE FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

Na osnovu člana 2 Zakona o ordenima i medaljama, a na predlog pretsednika Vlade FNRJ

rešio je

da se za naročite zasluge učinjene našim narodima na književno-političkom polju

odlikuje

ORDENOM ZASLUGE ZA NAROD I REDA
1. VIKTOR CAR EMIN književnik

25. X. 1950 god.
u Beogradu

SEKRETAR,
M. Peruničić s. r.

PRETSEDNIK,
Dr. I. Ribar s. r.

Čestitka Saveza književnika Jugoslavije

Savez književnika upućuje Vam povodom Vašeg osamdesetog rođendana svoje srdačne čestitke. Književnici Jugoslavije ponosni su Vašim delima u kojima ste dali život naše Istre, našeg mora i Primorca, delima koja su Vaše ime učinila ne samo značajnim u jugoslovenskoj književnosti, nego ga i snažno povezala sa oslobodilačkom borbom naših naroda. Pozdravljajući Vas pisci Jugoslavije ne mogu da ne istaknu i Vaš častan doprinos književnom i kulturnom životu naše socijalističke zemlje. S tim mislima šaljemo Vam naše najiskrenije želje.

Za Savez književnika Jugoslavije
Ivo Andrić
Čedomir Minderović

Kratke vijesti iz inostranstva

Anri Tuluz-Lotrek: Pariska pralja (fragment)

PRED PEDESETOGODIŠNJICU SMRTI TULUZ-LOTREKA

Uskoro će se obaviti proslava pedesetogodišnjice smrti francuskog slikara i grafičara Anri Tuluz-Lotreka (1864—1901). U vezi sa ovom proslavom u Francuskoj i Americi organizuju se razne izložbe Tuluz-Lotrekovih radova.

USPEH JUGOSLOVENSKIH FOTOUMETNIKA U LONDONU

Tradicionalni Salon fotografije u Londonu, četrdeset i prvi po redu, bio je otvoren oktobra meseca u Umetničkoj galeriji Kraljevskog društva slikara-akvarelista. Prvi put posle rata u Salonu su izloženi u većem broju i radovi jugoslovenskih fotoumetnika. Od 16 autora žiri je primio i izložio 20 slika od 12 autora. Na celoj izložbi su bile izložene 452 slike iz 27 država. Jugoslavija je po broju slika na trećem mestu iza Engleske (259 slika) i SAD (21 slika).

Ovaj prvi veći posleratni uspeh naših fotoumetnika u inostranstvu treba da bude potstrek da se sa ovom praksom i dalje nastavi uz učešće što većeg broja autora, kako bi se osvojilo ono mesto koje Jugoslaviji pripada u umetnosti fotografije.

MUZEJ INTERNACIONALNE NARODNE UMETNOSTI

U mestu Santa Fe (Novi Meksiko) osniva se Muzej internacionalne narodne umetnosti. Ovaj će muzej navodno biti prvi u svetu sa pravim internacionalnim karakterom. Muzej će uspostaviti veze sa muzejima narodne umetnosti celoga sveta.

UMETNIČKA LUTRIJA NA BIJENALU U VENECIJI

Bijenal u Veneciji zatvoren je 15 oktobra. Petnaest dana po zatvaranju Bijenala biće organizovano izvlačenje lutrije ulaznica. Na ovoj lutriji zgoditke pretstavljaju umetničke slike, skulpture, gravure i dela dekorativne umetnosti najboljih italijanskih savremenih majstora. Vrednost ovih dela iznosi preko tri miliona lira.

GOGENOVA PISMA

Edicija »Falez« u Parizu, izdala je knjigu Gogenovih »Pisama Danijelu de Monfridu«. Knjiga sadrži 16 dosada neobjavljenih Gogenovih pisama.

IZLOŽBA O ŽIVOTU I DELU BLEZA PASKALA

Muzej nauke »Palata otkrića« u Parizu priredio je izložbu pod naslovom »Naučno delo Bleza Paskala«. Izložba je podeljena na četiri sekcije. Prva ilustruje Paskalovo vreme, a druga njegov dom i užu okolinu u kojoj se razvijao. U ovom su odeljenju, pored ostalog, prikazani eksperimenti mladog matematičara. Zanimljiva je filmska montaža kojom se pokušalo objasniti, kako je kod Paskala tekao misaoni proces pri otkrivanju 32 Eukljidova zakona. Treća sekcija obuhvata Paskala kao fizičara gde su reprodukovani gotovo svi eksperimenti koje je Paskal izvodio. Poslednji deo izložbe obuhvata naše vreme, gde je prikazana primena Paskalovih pronalazaka u meteorologiji, fiziologiji i fizici. Ova je izložba, prema mišljenju pariske kritike, jedno od nauspelijih primena muzeoloških metoda pri popularisanju nauke.

KNJIGA »MARK TVEN KAO POČETNIK«

U izdanju Univerziteta u Ilinoisu (SAD) izašla je knjiga »Mark Tven kao početnik« od Edgara M. Branša. U knjizi su, pored nekih dosada nepoznatih biografskih podataka o Tvenu, štampane i njegove kraće pripovetke iz vremena početništva, koje do danas nisu bile objavljene.

NOVA KNJIGA O OSKARU VAJLDU

»Oskar Vajld i familija Daglas« naziv je knjige markiza Kvinsberija koju priprema edicija »Arts et Métiers graphiques«. Delo pretstavlja prilog upoznavanju Oskara Vajlda i osvetljava razlog zbog koga je autor »Slike Dorijana Greja« bio osuđen na dve godine teškoga rada. Markiz Kvinsberi prikazuje u knjizi delove suđenja Vajldu i njegovu prepisku sa prijateljima, a odvojeno pisma koja je Vajld upućivao lordu Daglasu, markiževom ujaku.

I BIBLIJA NA FRANKOVOM INDEKSU

U Španiji je Frankov fašistički režim još pooštrio uslove uvoza strane knjige. Tako u Španiju ne sme više da se uveze nijedna biblija koja nema »placet« katoličke crkve, a u samoj Španiji ne sme da se štampa nijedno katoličko izdanje biblije.

ISTORIJA SAVREMENE HEBREJSKE LITERATURE

Profesor Simon Halkin, jevrejski pisac i kritičar, napisao je istoriju savremene hebrejske literature, koja je danas, u novoj državi, u fazi svoje obnove. Knjiga sadrži i izvestan broj pesama i proznih radova modernih jevrejskih pisaca.

BRAZILIJANSKI FILM O OSLOBOĐENJU ROBOVA

U Rio de Ženeiru prikazana je premijera filma »Veličanstvena bura«, u režiji Lejtao de Barosa, jednog od najpoznatijih brazilijanskih reditelja. Predmet filma je oslobođenje robova u Braziliji, koje je posle dugih borbi izvršeno u drugoj polovini XIX veka.

DELA SVETSKIH KNJIŽEVNIKA NA FILMSKOM PLATNU

Britanski filmski producent Aleksander Korda i Amerikanac David Selznik sklopili su sporazum da zajednički snime niz filmova prema značajnim književnim delima. Kao prvi snimaju se filmovi »Pripovest o dva grada«, prema Dikensovom delu, »Put oko sveta za 80 dana« po Žilu Vernu, »Čarobno brdo« po Tomasu Manu i čuveni »Kontrapunkt života« po romanu Aldusa Hakslija. U ovim filmovima igraju Džozef Koten, Alida Vali, Gregori Pek i Širli Templ, a režijom rukovodi Karol Rid.

FILMOVI O ČUVENIM SLIKARIMA

Belgiski slikar i arhitekta Pol Hezerts, koji je snimio nekoliko filmova o čuvenim slikarima, dobio je na nedavnom festivalu u Veneciji dve nagrade, i to za najbolji film o umetnosti («Od Renoara do Pikasa«) i za najbolji kratkometražni film (»Poseta Pikasu«). Hezertsov film »Rubens« je već nagrađen na festivalu u Veneciji 1948 godine.

ŠVEDSKI FILM »ŠAKA PIRINČA«

Ekspedicija švedskih filmskih stručnjaka, koja obilazi Jugoistočnu Aziju, snimila je u Sijamu potresni film »Šaka pirinča«. Švedani su bili svedoci velike gladi u zabačenim krajevima Sijama i snimili su dokumentarni film, koji verno izlaže život i običaje tamošnjih stanovnika i njihovu neizrecivu bedu: Na Trećem međunarodnom festivalu dokumentarnih filmova u Edinburgu ovaj film je doživeo veliki uspeh.

Vraćanje pod novi jaram i u nove borbe

Poštovani i dragi druže uredniče!

Vaše mi je ljubezno pismo stiglo tek juče, i to zbog bolesti jedne razdavačice pisama. I tako uz najbolju volju, ne bih dospio da Vam pošaljem neki novi članak. Uz to se i ne osjećam dobro, kako sam to upravo ovih dana pisao drugu Zaninoviću. Šaljem Vam stvarcu, što je g. 1921 izišla u zagrebačkom »Savremeniku«, br. III, pod naslovom »Moj povratak«. Tu je opisan moj povratak u Opatiju iz mog prvog progonstva. Vraćao sam se u Istru sa vrlo malo nade da će me okupator pustiti u miru. Ipak sam ostao ovdje punih devet godina u borbi i u radu za održanje naše svijesti u narodu. Imali smo dosta muke, jer smo se morali boriti na dvije fronte: protiv fašista i domaćih klerikalaca, koji su, da me se riješe, bili isposlovali kod tadašnjeg ministra prosvjete Korošca, da me povuče na moje mjesto — u žensku gimnaziju na Sušak, što je on i izvršio, ali kako sam već tada imao službe 35 godina i nekoliko mjeseci, zatražio sam penziju i ostao na svome mjestu u Istri. Takvi su bili oni naši zlatni ministri!

Šaljem Vam članak pod drugim imenom, koji bolje odgovara. Malo sam ga i retuširao. Mogu Vam reći da mi je taj kratki sastavak vrlo drag. Izašao mi je iz srca one iste noći od 3 II 1921, kad sam se ovamo vratio iz Kraljevice preko Zagreba.

Prihvaćam ovu zgodu, da Vama i drugovima u redakciji najtoplije zahvalim na neočekivanoj pažnji, više nego li bratskoj, kojom hoćete da počastite ove moje puste godine! Mnogo Vam hvala svima i puno najlepših i najsrdačnijih pozdrava.

Vaš
Viktor Car Emin
Opatija, 22 X 1950

Dospjelo...

Dospjelo i to — a ja hitam k svom izgubljenom zavičaju, da u sjeni njegove potištene ljepote još jednom prosnim svoj utopljeni san. San što mi ga onog udesnog, novembarskog dana razbiše onamo negdje na dalekoj obali ligurskoj.

Vlak juri na jug, prema zlopakoj granici. Već je preletio mimo posljednjeg vojnika, što ukopan u snijegu na krajnjoj točki Osakaćene, sâm stražu čuva.

Malo niže pruža se cesta — preko nje drvena pregrada: tu su **oni**...

Vlak se zalijeće u noć mraznu, vjetrovitu, sniježnu.

Nešto me u grlu stislo: ugušit će me. Ruke mi se nesvijesno pružaju, kao da bi htjele zadržati stroj, da stane i da me opet vrati onome vojniku samotnom.

Sve uzalud: meni je kao da propadam u neki bezdan pa se sve više stišćem u svome kutu i sred gromotnog urnebesa, što mi pod nogama tutnji, gubim svijest o svemu, što se oko mene zbiva.

Osjećam samo da me nešto u nekakvom divljem ritmu nosi sa sobom, ali ne bih znao reći: kuda ni kamo.

Napolju noć. Kad vlak preleti kroz svjetlost neku, vidim kroz staklo, kako se krupne, bijele pahuljice na vjetru motaju.

U prognanstvu, u beskonačnom iščekivanju, osobito za posljednjih rapalskih dana, kad je malodušje i u meni preotimalo maha, a zla slutnja pobjela i u mom srcu nemilo da ruje, dolazilo mi, kao u nekom snoviđenju da gledam svoj tužni povratak u dugo neviđeni dom: noć, tmuša, oblak, što odasvud pritište zemlju kao kamen grobnicu hladnu, pa vjetar, led, glib — Tako će, mišljah, i nikako drukčije podjarmljena mati dočekati sina izbjeglicu. I meni je sada kao da se sav onaj led lomi na mome srcu i kao da prožimlje sve, i one najtanje žilice u njemu.

Malo po malo osjećaj se stvarnosti vraća. Ne prođe dugo, i moja se ćutila odjednom napregoše, sva, nemirna treptaj podiđe čitavo biće moje. **Oni** su blizu — tu su — u istom vozu, u ovom istom vagonu — tu do mene — još ih ne vidim, jer nesvijesno zatvaram oči pred njima, ali ih čujem... Do ušiju mi dopire njihov samosvijesni ton, povici, širok smijeh, pjesma — ona njihova — i sve to pada na moju dušu kao smrt.

Postaje mi sve tjeskobnije.

Dok vlak stoji na stanici nekoj, slušam, kako mi nad glavom nešto pokuckuje. To su kapi kiše sa snijegom pomiješane. A meni se čini da se ono prosiplje zemlja nad pokrovom mojim mrtvačkim.

Posljednja stanica. Do tramvajskih kola, što rasvjetljena čekaju, nema no desetak koračaja, a ja sav treptim i mislim: nikada neću do njih.

Trudim se, ne bih li što dublje zakopao glavu u ovratnik kaputa. Nekako mi je, kao da su sve oči dušmanski na mene uperene... I dok se tako naprijed povlačim kao tat, onamo mi se sa strane Učke prosu na lice šaka sitnih, ledenih iglica.

I meni je, kao da me moja rođena planina kori, što sam je ostavio. Ne: stara me mati, naprotiv, pozdravlja što se k njojzi opet vraćam...

Silaze kola, kotači bono škripe a to odjekuje u srcu kao da uokolo zemlja stenje.

Meni nasuprot sjede dva tri poznata mi lica. Rukujemo se bez riječi, kao što se čini u domu, gdje je mrtvac...

Ne čujem ništa — ne gledam nikamo.

Kola stanu. Uzbuđene mi grudi požudno upijaju miris, što mi ga uz turoban šum moj rođeni šalje lovor.

Sađoh. Još malo...

Sat je poslije ponoći. Tamno je — ništa se ne vidi. I pusto i prazno. Teško idem i sve se nekako ozirem, kao u čudu. Treća već teče godina, što nisam ovuda prošao. Što li je kroz to vrijeme sve proteklo potokom događaja i zbivanja! Koliko muka i razbijenih nada! I porušenih snova! I sve to nosim još u sebi: i ovu zemlju pregaženu i braću svoju — sve me to pritište i sagiblje k zemlji. Idem kao čovjek, što već mirno i bez otpora sklanja vrat svoj pod jaram odurni.

Eno mi kuće! Kod prvog sam ugla stao. Ne mogu dalje. Nešto me opet steglo. Torba mi je ispuzla iz ruke i ja se prislonih o zid.

I odmah osjetih da mi je bolje. Neka djetinjska sreća obuzela me svega. Lice prislonih na zid i nekoliko puta prođoh po njemu dlanom kao dijete kad ljubljenoj roditeljici miluje kosu. I mucao sam nešto — ne sjećam se što. Onda me iz kuće zovnuše. Dignem torbu, doteturam do vrata sav zgrbljen — ja, što sam držao i dugo, dugo kao u sunce božije vjerovao da ću se u svoj dom vratiti vedar, ponosan i — svoj.

Dome! Dome!

A sada?

U nove borbe! U nova iskušenja!

Viktor CAR EMIN

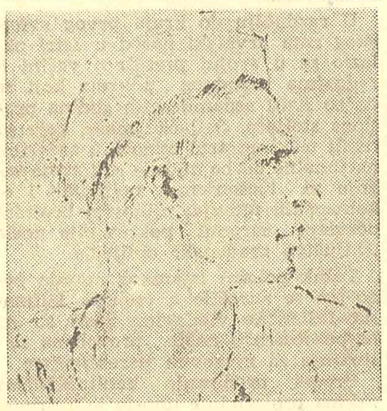

(Crtež vajara Lojza Dolinara)

DISKUSIJA

PITANJA IZDAVAČKOG RADA

Velibor Gligorić

Književni savet izdavačkog preduzeća »Prosveta« osetio se pobuđen da plahovito reagira na moj članak »Izdavačka preduzeća i pisci«. Odbio je da uopšte diskutuje sa mnom o toj problematici, zauzevši prema mome članku neprijateljski stav nemotivisan razumnim razlozima već izlivima ogorčenja i gneva. No i ovakav stav Književnog saveta izdavačkog preduzeća »Prosveta« pomogao je čitalačkoj publici da bliže upozna jednu stranu izdavačkog rada i utvrdio je potrebu da se o tome radu diskutuje.

Moj članak je imao korisnog dejstva u odnosu na rad izdavačkog preduzeća »Prosveta«. On je pokrenuo Književni savet toga preduzeća da iziđe prvi put pred javnost, prvi put posle tri godine njegovog postojanja i rada, od 1947 kada je osnovan. Čitalačkoj publici nije uopšte bila poznata egzistencija ovog Književnog saveta. Veliki broj pisaca je nagađao o njegovom sastavu. Prvi put istupa ovaj Književni savet pred javnost 17 oktobra 1950 i uzima odgovornost javno u punom sastavu. Do ovog datuma on je bio za javnost potpuno anoniman.

Književni savet je uvređeno i revoltirano reagirao na moju konstataciju da se njegov rad u izdavačkom preduzeću obavlja »iza zatvorenih vrata«. A ceo odgovor Književnog saveta sastoji se u odbrani izdavačkog rada »iza zatvorenih vrata«. Književni savet u odgovoru izjavljuje da je on postavljen od operativnog rukovodstva, koje mu je odredilo »nadležnost, granice i funkcije« i da on, Književni savet, na svoje zadovoljstvo obavlja savetodavni izdavački posao uspešno, upotrebljavajući sve »demokratične« forme u unutrašnjem radu. Uvođenje javnosti u taj posao smatra apsurdnim. Kako, pita se u čudu, zar uvoditi javnost u izdavačke poslove putem mitinga i megafona?!

Iz odgovora Književnog saveta može se utvrditi: prvo, da Književni savet za ove tri godine nije osetio potrebu da iziđe sa svojim radom u javnost; drugo, da sadašnju praksu izdavačkog rada smatra da je »pozitivna i vrlo celishodna za pravilan razvoj naše literature«, a nije dao mogućnosti da o tom čuje mišljenje kritike javnosti; treće, da Književni savet smatra da je uopšte iluzorno uvoditi javnost u izdavački rad, jer Književni savet ne zna puta i načina kako bi uopšte doveo svoj rad u vezu s javnošću; (»Književni savet ne može se složiti sa tezom Velibora Gligorića, a još manje je usvojiti da sve probleme izdavačke politike, od planiranja do izbora dela, treba vršiti pred nekim neograničeno širokim forumom, koji ni sam pisac ne definiše i jasno ne vidi«.)

Meni izgleda, sudeći po ovakvom odgovoru, da Književni savet ne želi jasno da vidi forum pred kojim bi izložio svoj rad i svoj stav u izdavačkim poslovima. Taj forum je međutim vrlo konkretan, vrlo vidljiv i na prvi pogled uočljiv, to je jednostavno — štampa. Književni savet bi bio dužan, po mome mišljenju, da povremeno istupa u štampi sa izveštajima i referatima o svome radu, sa obrazloženjima izdavačkog plana, da objasni svoj stav u izdavačkim pitanjima, svoj kriterijum, svoj metod rada, da i važna sporna pitanja koja iskrsavaju u njegovom radu iznese pred javnost, jednostavno u štampu.

Matica srpska je skoro pre sto godina obaveštavala javnost o radu svoga književnog odbora, konkretno o referatima po delima koja je odbor ocenjivao, a članovi Književnog saveta jednog socijalističkog izdavačkog preduzeća ne znaju da nađu puta u javnost, koji im je pred očima, već skrivaju svoj pravi stav prema uolzi javnosti u kulturnom životu fabuliranjem o zborovima i parodiranjem o mitinzima i megafonima. Članovima Književnog saveta, sudeći po ovom njihovom stavu prema izlasku u javnost, ne pada ni na um da su pisci direktno i vrlo životno zainteresovani za izdavačka pitanja, da je jedan od foruma i njihov skup, a, međutim, u Književnom savetu se nalaze i pretsednik i nekoliko članova uprave Udruženja pisaca Srbije.

Iz odgovora Književnog saveta provejava birokratsko shvatanje zadatka koji je, po mome mišljenju (možda Književni savet ne deli ovo moje mišljenje) od izvanrednog značaja za razvoj naše literature. Mi smo, izjavljuju članovi toga Saveta, postavljeni od operativnog rukovodstva kao sposobni i dostojni da vršimo posao književnih savetodavaca u izdavačkom preduzeću, određene su nam nadležnost, funkcije i granice rada, čitamo dela koja nam pisci podnose, dajemo referate o delima, diskutujemo o referatima i ako se u sporu po pojedinim delima ne postigne puna saglasnost, glasamo. Piscima izdajemo referat »u prepisu«, pa ako hoće i ako za shodno nađu, mogu i da ga objave. Tipično birokratska procedura (zanimljivo je zapaziti u odgovoru Književnog saveta kako birokratska procedura nužno progovori kancelariskim jezikom čak i kod pisaca). Karakteristično je da su pisci članovi Književnog saveta potpuno zadovoljni takvom praksom, diče se njom i još tvrde da je ona celishodna za pravilan razvoj naše književnosti. Činjenica da se glasanjem odlučuje o sudbini jednog literarnog dela začudiće svakog čitaoca, a međutim ta činjenica je potpuno normalna i u redu u svesti i savesti pisaca članova Književnog saveta. Pisci članovi Književnog saveta zadovoljavaju se administrativnim rešavanjem literarnih pitanja, izdavanjem »u prepisu« referate pojedincima, a odbijaju sugestiju kao apsurdnu i štaviše kao štetnu da svoj stav održaven u tim referatima iznesu pred javnost, u štampu i na skupovima pisaca.

Moju krupnu primedbu iznetu u članku »Izdavačka preduzeća i pisci« da izdavačka preduzeća ne daju potsticaja stvaralaštvu pisaca, pisci članovi Književnog saveta napali su razlozima komercijalne prirode. Oni su moju sugestiju, da bi izdavačka preduzeća bila dužna da pokažu aktivni interes za stvaralaštvom pisaca, pretvorili na svom komercijalnom jeziku u »poručivanje književnih dela«. A, kažu: »Poručivanje književnih dela, ako nije, u izuzetnim slučajevima, opravdano već se pretvara u sistem, nije i ne može biti socijalistički postupak, jer porudžbina se prvenstveno uslovljava izgledom na profit«.

Birokratski, komercijalni karakter koji dobija sve vidnije oblike u izdavačkoj praksi i koji se ocrtao i u odgovoru Književnog saveta, to je baš ono što sam ja stavio na diskusiju u mom članku »Izdavačka preduzeća i pisci«. Pisci, članovi Književnog saveta stoje nepokolebljivo na gledištu da je izdavačka praksa koju oni vrše najbolje celishodna za razvoj naše književnosti, a ja smatram da se takva praksa može lako pretvoriti u kočnicu razvoja naše literature. Oni smatraju da je celishodno za razvoj naše literature da se zatvore u dućan i da čekaju ponudu literarne robe kojoj će interno odrediti vrednost i cenu, a ja smatram da izdavačka preduzeća ne bi smela više ostati u stavu iščekivanja literarnog dela (što se odražava i u apstraktnom planiranju izdanja naše savremene literature), već da moraju preći u aktivne, žive veze sa piscima, u neposredno interesovanje o njihovom radu, kao i to da izdavačka preduzeća otvore vrata svoga poslovanja kritici i diskusijama. To su krupne principijelne razlike u shvatanjima izdavačkog posla, pa gnevio se koliko god hoće Književni savet, razvitak našeg kulturnog života postavlja ovako diferencirana i principijelno sukobljena shvatanja na diskusiju.

Metod izdavačkog rada o kom sam govorio u članku »Izdavačka preduzeća i pisci«, a koji je činjenički potvrđen i u izjavi Knjiežvnog saveta, stvara uslove u kojima se dolazi do ograničavanja kruga pisaca prilikom izbora književnih dela za štampanje i do mogućnosti subjektivnog rešavanja konkretnih slučajeva. Da bi uverio javnost da ja ubeđujem Književni savet da u svom radu ograničava krug pisaca i da bi isključio svaku sumnju u pristrasnost pri izboru dela, Književni savet je izišao i sa jednim dokazom koji je imao i da posluži i kao argumenat za širokogrudost pri izboru književnog dela. »Dokaz za to su«, izjavljuju članovi Književnog saveta, »i prihvaćena dela mnogih mladih i nekih do ovoga vremena u »Prosveti« neizdavanih ili i sasvim nepoznatih pisaca, kao što su, u poslednje vreme, roman Jovana Nikolića »Jedan život«, pesme N. Drenovca, roman D. Đurovića »Pod vedrim nebom« (u štampi), pesme M. Banjevića, M. Alečković, V. Carića, roman K. Stepanovića i drugi«. Da razgledamo ovaj »dokaz«. D. Đurović nije ni mlad, ni nepoznat pisac. Njegova dela su štampana na nekoliko godina pre rata u »Našoj knjizi«. M. Banjević i N. Drenovac nisu ni mladi, ni nepoznati pisci. Pesme M. Alečković se recituju širom Srbije. Ostaju samo dva mlada pisca V. Carić i K. Stepanović da ilustruju ono »i prihvaćena dela mnogih mladih«, i nepoznati pisac Jovan Nikolić da potvrdi ono »i nekih... sasvim nepoznatih pisaca«. (Književni savet lako pretvara jedninu u množinu). Uzgred budi rečeno roman Jovana Nikolića je predviđen za štampu pre osnivanja Književnog saveta.

Književni savet je u odgovoru, izlažući proceduru svoga rada, izneo da njegovi članovi čitaju dela koja su podnesena na publikaciju, podnose o njima Savetu ozbiljne i kritički savesno obrađene referate, a dalje je izneo i cifarski rezultat takvog rada, »da je Književni savet izvršio pregled i kritičku analizu velikog broja ponuđenih dela (samo ove godine 34)...« Do objave ovog podatka ima devet meseci (uračunavši tu i vruće letnje mesece). Znači da je Savet pročitao za devet meseci 34 dela, izvršio šta više »ozbiljnu i kritički savesnu« analizu svih ovih dela, diskutovao o njima na sednicama. Da je Savet ostao anoniman, nas bi ovaj podatak možda i fascinirao, ali znamo sastav Književnog saveta i poznato nam je kolika je zaposlenost pojedinih članova Književnog saveta i na drugoj strani. (Jedan od članova Književnog saveta je upravnik pozorišta, profesor Univerziteta, pretsednik Udruženja pisaca itd., itd.).

Književni savet je nepokolebljiv u stavu da u poslovanju izdavačkih preduzeća, u njegovom izdavačkom radu i odnosu prema piscima, ne treba ništa menjati, da sve kako je — dobro je. On svoju praksu utvrđuje i brani kao neprikosnovenu dogmu. Članovi Književnog saveta u svome odgovoru ne pristaju da prihvate diskusiju ne samo po pitanju svoje prakse, nego i po pitanju izdavačkog rada uopšte. Oni doduše izjavljuju u odgovoru dobrodošlicu »opravdanoj i pouzdanoj«

(Nastavak na četvrtoj strani)

U Babovišću – kod Nazora

Josip Barković

Na putu od Sutivana do Babovišća plovi mali motorin mimo divnih bračkih uvala. Redaju se dražice jedna blizu druge, skoro u pravilnom nizu, a opet međusobno tako različite, da je svaka mali svijet za sebe. Neke obrubljuju borove šumice, blistavo zelene boje, drugima su tamarisi spustili svoje tamno, kvrgavo žilje do u samo žalo, a treće su golišave i rubovi im se bijele sniježno, kao da su pjenom prekriveni. Kad se u svojoj vječnoj igri talas na tren povuče sa žala, zablistaju na suncu kameni-bjelutci, izglačani hiljadugodišnjim kotrljanjem i sudaranjem. To bjelilo bračkog kamena prati me po otoku u stopu i ta plemenito čista boja pothranjuje duševnu vedrinu.

Motorin izbija iza najzapadnijega rta Brača i s te točke otvara se vidik kanalom prema Hvaru. Odmah tu više nove uvale evo jednog od izvora plemenitog bračkog kamena. Brdo je otvoreno, čovječja ruka duboko je posegla u kamenu gromadu. U dnu njega crveni se krov kućice, te se čini kao da se na tom paravanu bijelih stijena iskri komadić žeravice.

Motor se već ugrijao, dugo godina služi, pa mu i nije zamjeriti što ponekad preskoči koji takt. To on, kako kaže barba Niko, proguta kriomice po koju »žabicu«. Barba Niko ga malo tucne, kapne koju kap ulja, i motorin, kao krivac, izbjegava neko vrijeme prečeste »žabice«.

Među maslinama i borovima proviruje krov kuće na Jančerevu (Vučjoj-ravni), visoravni koja počinje tu kod kamenoloma, a svršava nad lukom Bobovišća. Prije Bobovišća svratit ćemo na to mjesto o kojem mi saputnici pričaju da je zaista rijetko u svojoj ljepoti.

Ulazimo u jednu od najljepših uvalica — Tihu. S njom se može mjeriti samo smaragdno-modra Likva, tamo u blizini Sutivana. Dražica je tiha ,tako tiha i zaklonjena od vjetra, da sliči na neku malu uvalicu plitkog pitomog jezera. Pri samoj obali poigravaju se jata malih ribica, a malo dublje odvojile se od svog jata dvije krupnije i umiljavaju se jedna oko druge. Zaljubljenici su našli medeni kutak i ljubavnoj igri sada nema kraja.

Penjemo se na brežuljak Jančereva ,i već na tim prvim koracima obuzima me osjećaj kao da prilazim nekom svetištu u kojem se upravo sada prinosi žrtva. Ima takvih mjesta na zemlji. Čim stupiš na njihovo tlo, prožme te duh nepoznate sile i nametne ti neko svečano raspoloženje. Na moru sam već na takvo mjesto naišao, nekoliko kilometara južnije od Kraljevice na imanju »Kapetanice«.

Putić vodi mimo stepenastih površina podzidanih starim debelim zidovima. Ti, od starosti već pocrnjeli zidovi, pokazuju da je na ovom mjestu čovjek podizao maslinike i vinograde davno i davno, dokle i ne stiže narodna predaja. Dolazimo do kuće. Ona je još dobro uzdržana, kao i zidovi oko nje i vrta. Hod sve više zastaje i smireno se predaje tišinom obuzetim čulima. Starim ,golemim borom, šumi maestral i taj opojni šum blaži tokove našeg zahuktalog vijeka. Poslije plahovite kiše, koja je uz tresak gromova jedne noći preletjela otok, zemlja diše lakše, ne razapinje je više jara i ubitačna suša. Kroz živce (koje ovdje ne mori mala kazaljka ure) slatko trepere horovi tišine, a svilenasto zri... zri... ne da tišini da se pretvori u gluhu pustoš. Na ovom mjestu spokoja ,duša ljudska spoznaje i nalazi sebe, okuplja iz nepoznatih ponora sve svoje jave i snove, i stvara i ono što joj i spomenikom ostaje.

Tu prema jugu visoravni, obrasloj maslinom i borovicom, vide se ostaci prvobitne Nazorove kule, a tamo, pod samom srušenom kulom, duboki prosjek mora sve do luke Bobovišća. Po snazi koju zrači ovo tlo visoravni, po cijeloj atmosferi, koju u beskraj protkiva sitni romor toliko voljenih Nazorovih cvrčaka, osjećam da je Nazor još iz najranijeg djetinjstva morao zavoljeti prirodu onako, kako ju je on volio. Čovjeka u društvu promatrao je kao okovanog roba koji treba raskinuti lance tuđeg jarma i socijalne bijede i izaći opet u prirodu, — tu vedar, zamahnuti srpom i čekićem — ne odbijajući vrč vatrenog napitka, kojega Pan prokrada iz mirisnog vinograda.

Žurim se, da čim prije stignem u Bobovišće, da saznam ne gubi li se tamo cjelovitost daha ove visoravni. Ne razbija li ga tamo luka i naselje čovjeka, koji se u ovom kamenu bori za svoj opstanak?

Motorin dostojanstveno klizi u dubok zaton. Tamo gore na brijegu već se bijeli Bobovišće. Pogled se sad odjednom privikava na čudnu građevinu na lijevom brijegu ispred luke. To su valjda neki ostaci starog rimskog hrama?...

Ne! To su Nazarovi stupovi, ili »Nazarova Akropola«. Pjesnik ih je dao podignuti u obliku starogrčkog hrama. Svaki stup nosi uklesano početno slovo imena triju Nazorovih sestara.

A tamo dolje, — na brežuljku više same luke?...

To je prava Nazorova kula. I nju je dao podići, podstican ovom čudnom silom, koja čovjeka ovdje tako povezuje uz prošlost.

Ulazimo u tihu, bi reć, izumrlu luku. Tek s desne strane obale, hitne se u dubinu po koji pocrnjeli kupač, i gejzir mlazeva proključa za njim. Evo nas već pred kućom Nazorova djetinjstva i mladosti. Iako se pjesnik nije rodio ovdje, (već u Postirama na Braču), Nazor je svojim bićem uvijek ostao vezan s ovom lukom, u ovoj zabačenoj uvali, vezan s ovim brežuljcima i pustom visoravni, s koje se otima pogled pun čežnje za nekim velikim čudnim doživljajima.

Ulazim u kuću s velikim nadama. Tu ću sigurno naići na niz stvari koje će me još bolje upoznati s njegovim mladim danima. Ali moje iznenađenje je prilično neugodno. Čini mi se, kao da me je netko, u koga sam imao toliko povjerenja, teško prevario. Mjesto mnoštva pjesnikovih predmeta, slika i starog namještaja u kući djetinjstva, i ono što postoji čeka spakovano u sanduke da bude odvezeno u Zagreb. Priča nam to pjesnikov rođak Alberto, koji nam pokazuje ono što je još u kući ostalo. Uvodi nas u sobu za primanje, koja je po želji pjesnika ostala netaknuta onakva, kakva je bila u njegovom djetinjstvu. Sva u drvetu, s tamnom drvenom tavanicom, topla i skromna. U drugoj sobi dva portreta: Nazorovi roditelji. Otac — umna čela,

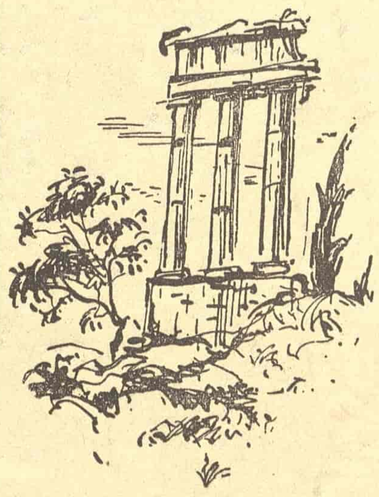

(Crtež Dšumbura)

pronicljivih očiju, plemenitih crta lica. Majka? Sada shvaćam tko mu je još mogao usaditi ljubav prema životu i ljepoti. To je ova divna, plemenita majka. Neobično profinjeno lice, blage umne oči. Toplo — majčinsko prelazi u nešto pjesničko, — bogato razvijeno visokom skalom osjećajnosti.

Da, sad mi je jasno odakle je Nazor mogao usisati vjeru u čovjeka, u njegovu sreću, unatoč mračnom nebu, gdje oko svakidašnjice često ne nazire ni najsitnije svjetle zrake. Kao starodrevni mudrac nosio je on tu vjeru u sebi i poslije prvog svjetskog pokolja rekao ju je:

O djeco zemlje naše! — Vi, koje sunce grije;
Vi, koje mrak već hvata; Vi, koje grob već krije,
Čujte me, čujte! — Tavnu,
Otvorte kuću svoju i ustajte iz groba.
— Ja gorim ko lomača na pragu novog doba.
I viest vam nosim slavnu.
(»Radost«)

Uslužna domaćica pokazuje mi još jednu fotografiju dosad nigdje ne objavljenu. To je njegova maturalna fotografija. Dok su oko njega sve neki star-mali mladići, u čudnim, drvenastim kaputima, kratkih rukava, svetačko-bezizražajnih lica, među dostojanstvenim čika-profesorima i ostarjelim popama, dotle njegovo lice blista ljepotom i mladalačkim prkosom.

— Pjesma Ti je u srcu, samo Ti je ona mogla udahnuti takav plamen, samo Ti je ona mogla tako ozariti dušu!

Domaćica osvježava uspomene:

— Divlji je bio, majko sveta, — pravo čudo od djeteta. Već mu ni roditelji ništa nisu mogli. Pođe on gore u selo u školu, a zapravo već je u nekoj uvali. Uhvatio nečiju mačku, pa je secira... U školi nikako bez batina i sto nevolja. I onda spopala ga napast za putovanjima. Dva puta je bježao od kuće. Jedamput se zavukao u neki brod, koji je plovio za Italiju, a drugi put za Split. Zbog

O našoj izdavačkoj djelatnosti

Piše:

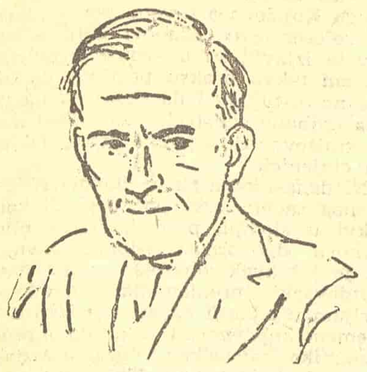

(Crtež Džumhura)

ILIJA KECMANOVIĆ

Vido Latković, u svom članku »O izdavanju sabranih dela« (»Književne novine« od 3 oktobra 1950), ukazao je na jedan zadatak naših književnih istorika i naših izdavača. Riječ je o publikovanju kritičkih izdanja naših klasika, sabranih djela istaknutih pretstavnika naše književnosti.

Na tom poslu radilo se kod nas i ranije, a radi se i danas, sa više ili manje uspjeha, ali nekako sporo i, možda, nedovoljno organizovano. On pretpostavlja kadar dobrih stručnih radnika i zahtijeva široke istraživačke napore, mnogo strpljenja i vremena. Međutim, i taj posao, solidno planiran i razumno organizovan, svakako bi mogao da krene bržim tempom i da, u dogledno vrijeme, donese obilnije rezultate.

Ovim pitanjem, veoma značajnim za rad na proučavanju naše književnosti ,pozabaviće se sigurno, i treba da se pozabave, i povodom Latkovićeva članka, svi oni koji su za to pozvani i koji mogu da mu nađu najbolje rješenje.

Ja bih Vida Lotkovića dopunio samo utoliko što bih predložio da se, na isti način, to jest intenzivnije i organizovanije no dosada, pozabavimo i prikupljanjem, obradom i publikovanjem građe u vezi sa životom i radom naših književnika i umjetnika. Naročito u onim našim republikama u kojima u tom pogledu nema nikakve tradicije i ne radi se, u toj oblasti, skoro ništa.

Bilo bi možda korisno ako bi se oba ova posla, i objavljivanje kritičkih izdanja i publikovanje građe, primijenila nešto šire i na one pisce čija je aktivnost prerano prekinuta i djelo ostalo nedovršeno i nedorečeno, ali, i takvo kakvo je, pretstavlja dokumenat o težnjama i pokušajima kod nas da se književni i kulturni život uskladi sa potrebama narodnim, da se usmjeri novim, naprednijim putevima i pravcima.

No pored pitanja koga se u svom članku dotakao Vido Latković, postoji još jedno, njemu srodno i, mislim, akutnije od njega. Naša omladina, u prvom redu srednjoškolska i univerzitetska oskudijeva u tekstovima koji su joj neophodni za učenje i izučavanje istorije srpske i hrvatske književnosti. A ne može se reći da naša izdavačka preduzeća ne izdaju marljivo naše klasike. Naprotiv, ona se u tome i vrlo aktivna. Radi se i opet o nedostatku pravog plana i sistema, o boljoj organizaciji i, u poslednjoj liniji, o koordinaciji rada izdavačkih preduzeća na tom sektoru njihove djelatnosti.

Neracionalno je i štetno, na primjer, ako se pojavljuju skoro istovremeno, bezmalo u istom izboru i istim pismom štampana, djela srpskih klasika — recimo: Lazarevića, Kočića, Ćorovića ili Šantića — i u »Nopoku« i u »Prosveti« i »Prosvjeti«, i u »Svjetlosti« i u »Matici srpskoj«, sa tiražom od pet do deset hiljada primjeraka, kad je potreba za njima kudikamo veća i kad nam treba mnogo raznovrsnijih tekstova i mnogo više pisaca.

Odavno se osjeća potreba za nekom intervencijom, za nekim tijelom koje bi, u opštem interesu, razumnije usmjerilo i bolje organizovalo cio taj posao. Mogla bi to da bude neka komisija stručnjaka sastavljena od nastavnika srpske i hrvatske književnosti, srednjoškolskih i univerzitetskih. Ona bi, na bazi nastavnih programa, imala da izradi detaljan i cjelovit izdavački plan za tu vrstu literature. Lako bi se zatim njegovo izvođenje, po kriteriju koji ne bi bilo teško pronaći i postaviti, raspodijelilo na pojedina izdavačka preduzeća, koja bi, obavezno, imala sukcesivno da ga izvršuju.

Na taj način svako od njih imalo bi da izdaje samo »svoje« pisce za potrebe sviju, što znači u mnogo većem tiražu, što bi, pored ostalog, i znatno pojevtinilo tu vrstu knjige široke potrošnje. A osim toga, uz višemanje isti redakciski rad i uz isto korištenje kapaciteta grafičke industrije, obuhvatili bismo veći broj pisaca ,odnosno tekstova, i samim tim brže postigli konačni cilj — da u potpunosti zadovoljimo potrebu škole i nastave za tekstovima pisaca koji su predviđeni nastavnim programima.

Ilija KECMANOVIĆ

NAŠA PRVA FILMSKA BAJKA

(„Cudotvorni mač“ — scenario i režija V. Nanović, produkcija „Zvezda film“ Beograd, 1950)

Naše narodne pripovetke sadrže u sebi čarobni svet mašte, uopštene i apstraktne likove, hiperbole, simbole dobra i zla; ali, u njima se istovremeno oseća naš narodni život i duh, naši ljudi, njihovo primitivno shvatanje prirode i društvenih zbivanja. Spajajući u sebi ovakve elemente, naše narodne pripovetke i pesme pretstavljaju umetničku sintezu visokih kvaliteta. Iz ovog jedinstva forme i sadržaja iznikao je onaj originalni stil narodnih pripovedaka, toliko dubok i toliko tipičan za čitavo naše narodno blago. Polazeći od ovih osobina našeg narodnog stvaralaštva ,mi se moramo oduševiti kada pomislimo na to da filmska umetnost, svojim specifičnim sredstvima izražavanja može izvesno da realizuje upravo ovakve kvalitete.

Da li je naša prva filmska bajka, rađena po motivima iz narodnih pripovedaka, uspela da svojim filmskim sredstvima realizuje bitne karakteristike narodnog stvaralaštva? Mislimo da uglavnom nije. Reditelj Vojislav Nanović, koji se već u svom prvom filmu pokazao kao bolji pisac scenarija nego kao realizator istog filma, i u ovom slučaju je mnogo uspelije d r a m a t i z o v a o narodnu pripovetku no što ju je »o f i l m i o«. Uspelo konstruišući zaplet i logično vodeći radnju, Nanović je takođe težio da čitavo zbivanje u bajci privuče »na zemlju« iz sfere fantastičnog. Ali, on je to uspeo više u scenariju, a manje u realizaciji. Prenoseći događaje iz »dalekog carstva« u ambijent drevnog sela, reditelj, međutim, nije uspeo da realizuje i ono najvažnije čime odišu naše narodne pripovetke: karakterističnu atmosferu i uverljive (naše!) likove. Usled ovog nedostatka, u filmu nema jedinstvenog stila koji se uvek rađa iz samog sadržaja umetničkog dela. Ne samo to. U filmu se jasno oseća da je reditelj s jedne strane težio da sprovede realistički tretman (koji, moramo zaključiti, nije bio adekvatan žanru), pa je docnije, uvidevši da to ruši stil čitavog filma, pokušao da se služi stilizacijom. No sada je ta stilizacija postala neuverljiva konstrukcija, jer nije proizišla iz samog tkiva bajke, ili nije odgovarala zahtevima filmske umetnosti. (To se najbolje vidi u režiskoj koncepciji likova, stilu glume, pokretu kamere, montaži.) Na taj se način rediteljeva težnja, da bajci dâ okvir realizma, pretvorila u svoju suprotnost: neuverljivost i izveštačenost. A to je daleko od realističkog metoda, jer se realizam mora ostvariti, ne izvan, već unutar odgovarajućeg žanra.

Ajzenštajn je otkrio mnoge »vizuelne osobine« u ruskim narodnim skaskama, isto onako kao što je u Dikensovim delima zapazio »filmski smisao« i »paralelnu montažu radnje«. Naše narodne pripovetke, kao što smo već rekli, imaju takođe u sebi mnoge elemente filmskog izražavanja, i reditelj Nanović je mogao to da iskoristi u filmu »Čudotvorni mač«; on je mogao sredstvima filmske umetnosti postići onu poetičnost koja bi odgovarala literarno-emocionalnoj vrednosti narodnih bajki ;on je mogao vizuelno da ostvari lokalni kolorit koji izbija iz svake narodne pripovetke u kojoj divovi i natprirodna bića imaju ljudske osobine, u kojoj je svaki starac naš praotac, a svaka čarobnica ujedno i obična baba-vračara iz starog doba. No, u filmu »Čudotvorni mač«, umesto atmosfere našeg drevnog sela, mi smo videli pedantno izrađene kulise i likove koji su bili čas preterano stilizovani, čas naturalistički. Jedino u sceni kada deda Ivan ispraća Nebojšu prosipajući za njim vodu, osetili smo atmosferu kojom bi trebalo da odiše ceo film. Ali se takva atmosfera nije mogla ostvariti pored neosećanja mere i stila, neuverljivosti mnogih likova, neosećanja prostora i ambijenta i pored statičke kamere. Svet čuda i fantastičnih doživljaja ne može se sagledati kroz objektiv kamere koja stoji čvrsto na zemlji, koja prirodno posmatra stvari oko sebe. U filmu — bajci potrebna je izvanredna slikovitost, potrebno je da kamera lebdi oko junaka i događaja, da dobije krila i da nas odnese u carstvo čuda. A ipak, iz tih čuda i događaja koji su se odigrali »negde« u »davna« vremena, mi moramo da osetimo nama blisku atmosferu, karaktere naših ljudi, plemenite težnje našeg naroda. To bi bilo ono jedinstvo koje bi filmu dalo veliku umetničku vrednost i stil.

U samoj materiji koju film obrađuje, bilo je mnogo mogućnosti za opsežnu filmsku realizaciju. Narodna pripovetka je često davala neposredne opise događaja i reditelj je mogao da ih iskoristi. Evo kako je u priči opisano pojavljivanje čudovišne nemani: »Zadrma se cijeli dvor od velike sile, neka huka, vriska, pjevanje, sijevanje, bi rekao sama vatra oko dvora sipa... svi padnu po zemlji od straha... grmi, tutnji, puca...« Ovde je, da se izrazimo filmskim rečnikom, na vizuelno-akustičko-montažni način opisano zbivanje. Ako, pak, ovaj opis uporedimo sa dolaskom Baš-Čelika ,kako je to u filmu izvedeno, moraćemo konstatovati da tehnika filma i rediteljska invencija mogu postići daleko veću impresiju i dramatičnost. Isto tako moramo primetiti da reditelju Nanoviću često nedostaje osećanje prostora, a što je osnovni, zanatski zahtev prilikom snamanja svake scene. Uzmimo, na primer, scenu na turskom dvoru. Taj dvor na kome su naši pradedovi bili robovi i koji je tako pitoreskno naslikan u narodnim pesmama, u filmu je prikazan skučeno, statično, sa deplasiranim klovnom, pevanjem i pijankom, te nam je izgledao ne samo kao pozornica, već i kao nepotreban. Ovo neosećanje prostora i ambijenta primetili smo i u enterijerima seoskih kuća (gde je i mizanscena mogla da se postavi mnogo dinamičnije), a naročito na turniru, gde se uopšte nije dobio utisak monumentalnosti »caričinog grada« i gde je klasična arhitektura amfiteatra bila neukusno iskićena bojama Orijenta.

Ritam filma je prilično usporen statičnom kamerom i ubacivanjem nekih scena koje nisu dovoljno povezane sa radnjom (kao što je nepotrebno ponavljanje dugih kadrova u kojima Vida peva). Predugi monolozi (!) i dijalozi koje Nebojša vodi sa vitezovima pred takmičenje, usporili su radnju, a sama borba između Nebojše i Crnog viteza bila je nedinamična (ne samo zato što je mačevanje vođeno prilično nespretno, već zato što se kamera nije »saživela« sa ritmom zbivanja). Kada je u jednom momentu »far« pojurio prema konjima koji su se približavali jedan drugom ,mi smo osetili dinamiku kadra i jedinstven ritam. Ali to je bilo sve! Borba je dalje samo »slikana« iz raznih, često neopravdanih uglova. Isto tako, početak bitke između Baš-Čelikove vojske i naroda mogao se još bolje iskoristiti u paralelnoj montaži iščekivanja; docnije, neki detalji iz borbe (svlačenje Baš-Čelikovih vojnika sa konja, deda Ivanovo junaštvo) izvedeni su uspešno i inventivno.

Ne samo da pokret kamere u ovom filmu nije iskorišćen kao izražajno sredstvo, već ni krupni plan nije upotrebljen kao izraz najsuptilnijih doživljavanj glumaca. Pomoću »detalja« mogu i stvari da »progovore«, a to je za bajku dragoceno. U »Čudotvornom maču« krupni plan je, začudo, izbegavan, a upotrebljen je upravo tamo gde je imao suprotan efekat, pošto je »zakočio« ritam zbivanja (završetak scene svadbenog veselja: krupni planovi mladića i devojaka koji pitaju: »A gde je Gricko?« — to je ujedno i neuspeo prelaz na sledeću scenu gde vidimo Gricka kako sedi sam i izdašno testeriše vazduh rukama).

Rekli smo već da su karakteri u bajci tipizirani i simbolični (ali ipak, oni moraju biti »od krvi i mesa«) i da je njihov govor stilizovan (ali ipak, on ne sme biti izveštačen, već potpuno uverljiv). Reditelj Nanović je morao o tome da povede mnogo više računa, jer je u svakoj vrsti filma od najvećeg značaja rad reditelja sa glumcima — rad koji bi doveo do jedinstvenog i celishodnog stila u glumačkoj igri. Koliko se u tome uspelo ili grešilo, saznaćemo putem jedne kratke analize glumačkog stvaralaštva u ovom filmu.

* * *

Rediteljski i glumački problemi koji su se javili pri interpretaciji likova iz bajke, nesumnjivo su, kao što smo već podvukli, vrlo složeni, zanimljivi i, što je u ovom slučaju veoma važno, novi i nedovoljno poznati našim filmskim rediteljima i glumcima. U tom pogledu naša prva filmska bajka znači jedan smeo, pionirski poduhvat koji će prokrčiti put novim filmskim realizacijama po motivima iz narodne književnosti.

Svakako, najinteresantniji i u isto vreme najkomplikovaniji glumačko-rediteljski zadatak u filmu »Čudotvorni mač«, pretstavljala je kreacija »silnog i strašnog« Baš-Čelika (u interpretaciji Milivoja Živanovića). Izgleda nam da je reditelj hteo Baš-Čelikovu jezovitost da izrazi jednom nakaznom maskom! Takva maska je u prvoj pojavi Baš-Čelika učinila željeni efekat. Ali, ona je u isti mah završila namenjenu joj ulogu. Jednom već viđena, ona je u sledećim kadrovima (i dalje nepokretna i neizražajna) izgubila svoje dejstvo užasa, a njena funkcija, u odnosu na ostvarenje celog lika, postala je negativna. Masivna i nepromenljiva, ovakva maska je »umrtvila« glumčevo lice i onemogućila mu ma kakvo mimičko izražavanje (ona nas je potsećala na masku starog grčkog pozorišta, dok mi smatramo da je trebala da bude »plastična«). Sledeća neuverljivost u interpretaciji Baš-Čelika je — njegov govor. Smatrajući, valjda, da bi ovo »neljudsko« biće moralo da ima i neprirodan govor (kao i gestove), Živanović je pokušao da i s k o n s t r u i š e jedan »neljudski« govor i smeh koji je delovao više groteskno strašno. Ovakav govor je odigrao sličnu ulogu kao i maska. Posmatrajući, na osnovu svega izloženog, kreaciju Baš-Čelika, mi dolazimo do zaključka da je to bila pre mehanička konstrukcija, no glumačka interpretacija jednog lika, pa bio to i Baš-Čelik, koji bi delovao »čudovišno« tek onda kada bi bio bar uslovno uverljiv i istinit.

Gricko je oličenje još opasnijeg i pokvarenijeg neprijatelja no što je Baš-Čelik; on je oličenje izdajnika i dušmaninovog doušnika. A da li nam je Paskaljevićev Gricko bio odvratan, ljigav i mrzak u dovoljnoj meri? Mislimo da nije. On nam je, uprkos svojih grehova, čak i simpatičan. Njegova luckavost i komičan izgled (isuviše podvučeni od strane interpretatora), doprineli su, da nam njegovi prestupi ne izgledaju kao zločinačka dela (koja se u narodnoj priči nemilosrdno žigošu), već kao »nestašluci« jednog, pomalno neuračunljivog, seoskog »lole«. Mišljenja smo da pri interpretaciji ovoga lika, nije uočena razlika između komično-karakternih crta koje se mogu dati pozitivnoj ličnosti i onih koje se mogu dati negativnoj. No, pored svega toga, Paskaljevićev Gricko pretstavlja stilizovan i uopšten karakter (što odgovara bajci), ali nije bio dovoljno uverljiv, jer je građen spoljnim sredstvima bez unutarnjeg doživljavanja. Njegovi gestovi i mimika odgovarali su više pozornici, te su rušili filmsku uverljivost stilizacije.

U interpretaciji Nebojše (R. Marković) jasno se vidi nedoslednost u sprovođenju jedinstvenog stila glumačke igre (stila koga je reditelj m o r a o da nametne glumcima u ovakvom filmskom žanru). Od prvog do poslednjeg kadra glavnog junaka filma, vidljiva je bila težnja glumca da pronađe način govora koji je kod njega bio isuviše »suv«. Uprkos tome, R. Marković je i ovoga puta potvrdio svoje poznavanje filmske glume, ma da ona ovde nije odgovarala stilu filma.

Zora Zlatković je impresivno dala lik veštice koji je bio uverljiv i najbliži stilu filmske bajke. Ma da nije bio izrađen u detaljima, u finoj mimičkoj igri kojom bi veštica pokazivala svoj »podtekst«, kao na primer kada sazna da Nebojša traži gubavu kobilu na dar (tu su nedostajali krupni planovi i jasne rediteljeve infleksije), ovaj lik je bio vrlo plastičan, neposredan i vezan za našu sredinu. Zloslutni smeh veštine režija je mogla, koristeći filmsku tehniku, da načini mnogo efektnijim.

Deda-Ivan Marka Marinkovića (koji je dobro izabran kao tip) nije bio dovoljno uverljiv zbog toga što je bio preteran u sredstvima izražavanja. Njegova gestikulacija je bila šaržirana i neprirodna, a govorna faktura pozorišna. U samom govoru Nebojši (o starim vremenima) Marinković je bio pronašao osnovni ton, ali je ipak preterao u spoljnoj konstrukciji fraze koja je zatrla emocionalne prelive. (Mislimo da je govor zatečenog starca u Baš-Čelikovoj kuli bio najbliži stilu koji zahteva filmska bajka).

Čudi nas rediteljev izbor glumice za najvažniju žensku ulogu u filmu. Vera Ilić-Đukić nije imala predispozicija (ni kao tip ni kao glumica) za uspešnu interpretaciju Vide.

U radu sa neprofesionalnim glumcima, malim Ivom Predićem (koji je pred kamerom bio veoma neposredan) reditelj je mogao postići mnogo veći rezultat. Isto je tako mogao da oslobodi glumce nepotrebne izveštačenosti i patetike u sceni kada kovači zagledaju čudotvorni mač, kao što je trebalo da otstrani izrazite primere naturalističkog govora kod Baš-Čelikovih ljudi.

Da ne navodimo dalje primere, zaključićemo time što ćemo još jednom podvući nedostatak rediteljskog rada sa glumcima u filmu »Čudotvorni mač« u kome je od uspeha i stila glumačke igre najviše zavisio i stil čitavog filma koji treba da pretstavlja nov žanr u našoj kinematografiji.

V. Petrić — Lj. Radičević

Priča o Bosni

Priča s preslice ko pređa teče,
kudelja manja biva,
u klupko prerasta svako veče;
oj Bosno moja živa!

Tako je bilo: fenjeri zgasli,
luč i sitni čiraci,
dječaci što su stada pasli
preko noć postali junaci.

Planina otkrila njedra kamena,
rijeka urlik snage,
izdjiko usjev preko ramena,
i zvijezde planule drage.

I, gle, strehama žarulje gore,
uzdarje hljebnih njiva,
i rodne vode svu noć žubore:
oj Bosno moja živa!

Ruke uvele sunce u tminu
ko niti u brdila stana,
i gizdav ćilim za novu godinu
tkaju svakoga dana.

Šukrija PANDŽO

njega su morali brodove nazad vraćati. Na koncu, pripitomio ga župnik. Znao ga odvesti gore k sebi, pa ga pustiti da kopa po knjigama, da razgledava slike. Tako se malo po malo smirio...

Prvi jad razočaranja je popustio, ali nikako ne mogu da shvatim, zašto se ovdje ne otvori Nazorov muzej? Zašto su njegove voljene stvarčice i knjige spakovane u sanduke i čekaju da ih se odovud preveze? Zašto netko iz Splita odnosi Nazorovu bistu koju je izradio Meštrović? Da li je dobra ta ideja da se u Zagrebu postavi kao muzej — Nazorova radna soba?

Tom kalemu protivi se duh Nazorova življenja, duh ove prirode, koja je i odnjihala pjesnika. Ta zar bi netko mogao prenijeti Tolstojev muzej iz »Jasne poljane« u Moskvu?

Ne! Neka sanduci ne otputuju. Savez književnika mogao bi se pobrinuti da se u ovoj kući odmah i bez odlaganja uredi Nazorov muzej. Pa iako će ovdje biti manje posjetilaca, oni koji dođu bar će još dublje sagledati pjesnika, osjetit će tlo koje je dalo Nazora.

Nazorovi rođaci — Alberto, koji nas je primio, i njegov brat Juraj, koji stanuje u susjedstvu najviše su skupili i sačuvali pjesnikovih predmeta. Oni bi obojica bili kao stvoreni, da s velikom ljubavlju i odgovornošću čuvaju i upravljaju kućom i muzejem.

Alberto me ispraća na puteljak koji vodi do Nazorove kule. Priča mi zgode iz susreta s pjesnikom, kad je ovaj dolazio u Bobovišće.

— Govorim mu ja: »Vlado! Ma daj čovječe napiši nešto o Braču, o Bobovišću. Toliko si pisao o Istri, da će te Istrani prisvojiti i još se ne će znati, gdje Ti je zapravo rodni kraj. Vlado se samo smješka i odmahuje rukom. Ali jedamput, eto ga veselog k meni: — Alberto, pisat ću o Braču!

Poradovah se: Nu, gle — ipak!

— A što, Vlado?

— Sreo sam danas ovdje pastira Lodu. — Našao sam ideju!

I tako je nastao njegov »Pastir Loda« i neprekidno je živeo u njemu sve do partizanskih dana, kada ga je pretvorio u »Kurira Lodu«.

— Što, pa zar je stvarno živio taj pastir? — pitam Alberta.

— Kako, čudi se on. — Pa Loda je živ i danas! Prešao je šezdesetu, ali živ je još uvijek. Tu je, iz susjednog sela. Skoro je bio kod nas...

Penjem se uskom stazicom na brežuljak. Putić vodi do same kule. Nazor ju je dao izgraditi još prije rata. Jednostavna, mala kula, a s nje divan pogled na sunčanu okolinu i utihlo more. Pod brežuljkom desno, širi se Nazorov bor, prekrasan kolos, zelen kao najzelenija pšenica, što se sije za božičnu jelku. Tu je Nazor već kao odrastao dječak najvolio provoditi vrijeme, a kao đak i student, tu je čitao najmilije knjige, najmilije pjesnike.

Pred očima mi je njegov život: dječak, — pustopašan i divlji; maturant, — ponos i prkos; zreo pjesnik, daje »Velog Jožu« i »Medvjeda Brunda«; i onda borac, onakav kakvog sam gledao u ovom ratu. Poslije Pete ofenzive došao je iz Bosne u Otočac. Čekali smo ga. Kad je auto stao, kroz otvor kabine najprije sam opazio veliku trorogu »partizanku« na sijedoj, iznurenoj glavi. Stupio je nogom na papuču automobila, i na tren se zadržao pogledom na nama. Bučno smo ga pozdravljali. Smješkao se i gledao nas. A onda je rekao:

»Eh, vidite straca, nešto je onemoćao. Malo mu se tresu staračke noge, ali, nek se samo taj starac odmori — još će on s vama u kolu zaigrati...«

Istina, nije zaigrao, ali mu je srce sretno zaigralo, kad je ,desetak dana iza toga, na jednoj priredbi, čitao svoju pjesmu »Radost«:

I to je boštvo: Radost. — Nju mi još znali nismo.
A bez nje zvjerad bijedna na ovoj zemlji svi smo.
Oh, Radost! Radost! Radost!
Otvorite sva srca, sva vrata duše vaše!
Drugovi, tek je danas počelo žiće naše
I naša prva mladost.

Pred stotinama očiju gorio je i izgarao velikom ljubavlju za našom borbom i slobodom. Duh slobode, kojim se već ovdje u Bobovišću zadojio, pomogao mu je da sagleda ljudsko kretanje i da tom kretanju — ka svijetlosti — pridruži i sve svoje snage i sposobnosti. Svi koji su slušali pjesnika ostali su duboko potreseni. Stajao sam među nekoliko seljaka, na koje je pjesma učinila isto snažan dojam. Jedan od njih, još uvijek pod dojmom čuvenog, potiho me upitao: »Ma slušaj, — je li ovo onaj isti Nazor, koga sam učio iz čitanke u pučkoj školi?...

U očima sam mu vidio misli: — E, ako je to onaj isti Nazor iz čitanke pošao u partizane, onda, bogami, pretegnut će partizansko... Ta taj je štampan, — činilo se seljaku, — valjda kad je i postala prva knjiga... Prolazi mi pred očima taj divni život pjesnika i teško mi je poći odavde. Sve tu podsjeća na njega. Svaka staza, svako drvo, spomenici su njemu.

Motorin kao nekom obnovljenom snagom klizi preko mirne površine u luci. »Akropola« nas ispraća daleko, sve tamo do izlaza iz zatona. Plovimo uz samu obalu, a hiljade cvrčaka »sunčevih pjevača« slave radost života:

»I cvrči, cvrči cvrčak...

Sretan sam da sam posjetio pjesnika, našao ga i osjetio tamo, gdje je i on sebe najdublje spoznao, i odakle je hvatajući povoljan vjetar, zaplovio punim jedrima u privlačni, bijeli svijet.

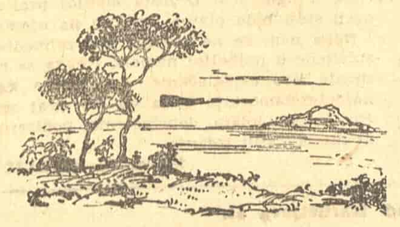

(Crtež Džumhura)

BELEŠKE

NAJSTARIJE JUGOSLOVENSKO POZORIŠTE NALAZI SE NA HVARU

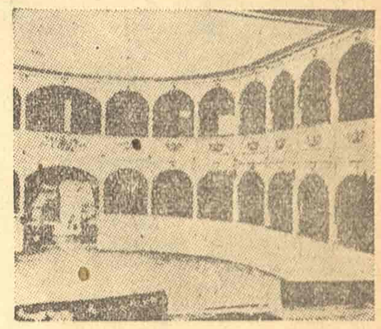

Pre 338 godina na Hvaru je otvoreno prvo stalno pozorište u našoj zemlji. Početkom XVII veka Hvarani su, po ugledu na Veneciju, hteli da i sami osnuju svoje pozorište, jer su pozorišne tradicije bile na ovom ostrvu već dva veka stare. Ta tradicija bila je osnova na koji su se sjedinili i vlastelini i pučani na poslu oko otvaranja pozorišta. Godine 1612 u zgradi starog arsenala bila je najzad uređena pozorišna dvorana. Mnogi dokumenti iz XVII i XVIII veka govore koliku su veliku pažnju poklanjali Hvarani svome pozorištu. O tome svedoče ne samo odluke Velikog vijeća nego i Pučke skupštine, u kojima se traži da se pozorište drži u redu, da se u njemu redovno daju pretstave itd. Pozorište je radilo sve do 1796 godine kada je zatvoreno. Na samom početku XIX veka ono je ponovo počelo da radi, mada je osnovano jedno društvo koje je imalo za cilj da se stara o njemu i da ga unapređuje. Pod rukovodstvom tog društva pozorište je radilo sve do 1911 godine.

VASA PELAGIĆ O POZIVU PISCA

Najnoviji broj časopisa »Brazda«, pored mnogih priloga, donosi pregledan članak o publicističkom radu Vase Pelagića. Članak uglavnom beleži publicističku delatnost našeg poznatog revolucionara - socijaliste i analitički se opširnije zadržava na Pelagićevoj »Istoriji Bosansko-hercegovačke bune«, a usto je u ovom članku unesena zanimljiva misao Vase Pelagića o pozivu pisca Pelagić kaže da piščevo stvaralaštvo mora biti takvo »da ono u narodu i u ljudstvu postakne i izazove, rodi i razvije osnovno i stvarno razmišljanje i ispitivanje o najpređim narodnim i čovječanskim potrebama, stvarima, pitanjima«,... da pisci moraju prokrčiti »put istini i pravdi, da rasvijetle umnu i moralnu stranu čovjekovu, da se čistim razumom i pravim poštenjem o svima poslovima i potrebama ljudskim zdravo pametovati može i da omile i utvrde bratski i mirni slobodni i radni život između sviju ljudi i naroda, između svega ljudstva«.

DELATNOST ISTORISKOG INSTITUTA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI

U sastavu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu rade danas četiri instituta, od kojih su naročito živu aktivnost razvili Institut za jezik i književnost i Istoriski institut.

Istoriski institut raspolaže bogatim arhivom i grafikom zbirkom od 70 velikih knjiga sa oko 12.000 grafika koje su punih 300 godina bile potpuno zanemarene. Osim toga, Institut ima opsežnu orijentalsku zbirku sa oko 2000 kodeksa i preko 700 raznih drugih dokumenata. Stručnjaci ovog Instituta vršili su razna geojoška, arheološka i etnografska ispitivanja, u mnogim krajevima naše zemlje. U sastavu Instituta radi Muzej hrvatskih starina u Splitu, a ove je godine osnovan i Istoriski institut u Dubrovniku koji će istraživati građu Dubrovačkog arhiva i proučavati prošlost čitavog našeg Primorja. U Institutu su održani tečajevi latinske i slovenske poleografije.

DRAGOCENOSTI MANASTIRA STUDENICE

Detalj sa studeničkog portala

Retki su naši manastiri koji su do današnjeg vremena sačuvali u svojim riznicama takve dragocenosti kakve, na primer, ima manastir Studenica. U ovom manastiru, koji je još 1183 godine podigao Stevan Nemanja, čuva se jedna slika bogorodice iz X veka, zatim srebrna kadionica svetog Save — prvog arhiepiskopa srpske narodne crkve i prvog književnika u istoriji srpske srednjovekovne književnosti. U manastiru se čuvaju puuri iz kojih je pričešćena srpska vojska uoči bitke na Kosovu, a za jedan barjak »krstaš«, koji se takođe čuva u Studenici, narodno predanje veli da ga je u Kosovskom boju nosio Boško Jugović. Tu se nalazi i jedan veliki srebrni krst cara Dušana, sa desetinom dijamanata i jednim krupnim smaragdom na vrhu, zatim jedan veliki drveni krst ukrašen vrlo sitnom i preciznom rezbarijom, i dr.

Pored ovoga, Studenica je bogata raznovrsnim vajarskim delima i ukrasima koja pretstavljaju prava remek-dela našeg srednjovekovnog vajarstva. Na izložbi u Parizu nalazilo se i nekoliko kopija fresaka iz Studenice.

NAVRŠAVA SE ČETIRI STOTINE GODINA OTKAKO JE OTŠTAMPANA PRVA KNJIGA NA SLOVENAČKOM JEZIKU

Naslovna strana prvog izdanja Katehizisa

Krajem 1550 ili 1551 godine izašla je iz štampe prva knjiga otštampana na slovenačkom narodnom jeziku. To je bio »Katehizis« Primoža Trubara.

Trubar je bio sveštenik koji je još u danima svoga školovanja u Beču i Salcburgu došao u dodir s naprednim idejama Reformacije, koje je prihvatio i počeo propovedati i širiti ih u svojoj zemlji. Kada je i u Sloveniji počela reakcija protiv pristalica Reformacije, Trubar je napustio Ljubljanu i otišao u Virtenberg, centar Reformacije, gde je počeo da prevodi na slovenački jezik knjige neophodne za sticanje osnovnog crkvenog obrazovanja. Najpre je dovršio »Mali katehizis« i poslao ga svojim prijateljima u Kranjsku da ga pregledaju. Oni su našli da je dobar, i već s jeseni 1550 godine Trubar je izdao najpre »Katehizis«, a zatim i »Abecedarijum« — ustvari prvi slovenački bukvar. Obe knjige štampao je u Tibingenu, u Bavarskoj ,a potpisao ih je pseudonimom »Filopatridus Illirikus«.

Trubar se s pravom smatra ocem slovenačke književnosti. U njegovo vreme ukupno je izašlo oko 50 slovenačkih knjiga, a najvećem broju od njih Trubar je pisao predgovore koji su veoma važni za proučavanje slovenačke kulturne istorije.

»Triglav-film« raspisao je nedavno konkurs za scenario o ovoj četiristogodišnjici, koja će se svečano proslaviti iduće godine.

IZLOŽBA VOJVOĐANSKIH LIKOVNIH UMETNIKA

U ponedeljak 22 oktobra otvorena je u izložbenoj dvorani Matice srpske u Novom Sadu Četvrta izložba likovnih umetnika Vojvodine. Dvadeset i jedan vojvođanski likovni umetnik izložio je 85 ulja, akvarela, crteža, linoreza, litografije i vajarskih radova. Na ovoj izložbi nalaze se radovi i umetnika nacionalnih manjina iz Vojvodine.

NOVE KNJIGE

„AMERIČKA TRAGEDIJA"

Roman Teodora Drajzera — »Prosveta«, 1950

Teodor Drajzer

»Prosveta« je prošle godine objavila prevod Drajzerovog »Titana«, a ovih dana izašao je, u istom preduzeću, prevod njegovog najznačajnijeg i najobimnijeg dela, »Američke tragedije«. Nijedno od ovih dela nije opremljeno predgovorom, pa ni beleškom, no ostavljeno je piscu da se sâm, kroz svoj tekst, pretstavi čitalačkoj javnosti. Mi ne sumnjamo da on to -- u vrlo dobrom prevodu, kao što je slučaj — neće moći da učini i da stekne prijateljstvo čitalaca; ali ipak mislimo da bi bilo lepo i korisno da je rečeno bar štogod o piscu i njegovom delu: to bi ne samo zadovoljilo običnu i pojmljivu čitaočevu radoznalost, no bi svakako doprinelo i boljem i potpunijem razumevanju. Zato, nasuprot uobičajenoj praksi da se klasična dela obično opremaju predgovorima a savremena samo izuzetno, mi držimo da je o ovima drugima možda potrebnije govoriti nego li o prvima, iz prostog razloga što su ona nova, bar za nas, i kod nas. To naročito važi kad je u pitanju veliki i usto težak i složen pisac, kao što je Drajzer.

Teodor Drajzer (1871—1945) bio je sin vrlo siromašnih i verski zatucanih roditelja koji su se, u njegovoj mladosti, često selili iz mesta u mesto, pa je tako, uz nesrećno detinjstvo, i njegovo školovanje bilo znatno otežano i donekle ograničeno. Po tome, kao i po želji za bogatstvom, društvenim životom, zabavama i uživanjem, koja se u mladome Drajzeru bila rano ispoljila, on liči na nesrećnog Klajda Grifitsa, junaka svoje »Američke tragedije«. Srećom po njega, posle kratke trgovačke karijere (inkasant trgovine sa nameštajem i činovnik biroa za kupovinu i prodaju nepokretnih imanja), Drajzer se, u dvadeset-prvoj, odao novinarstvu, a deset godina docnije, 1900, pod uticajem Balzakovih romana i naučno-filozofske lektire (T. Haksli, H. Spencer, Dž. Tidal) oslobodio se »obožavanja materijalnog uspeha« i napisao je svoj prvi roman, »Sestra Kari«. Ovo, po mišljenju nekih, najbolje Drajzerovo delo, zabranila je cenzura »iz moralnih razloga«, i njegov pisac morao je još deset godina da se bavi »komercionalnim novinarstvom«, da piše za ilustrovane, zabavne i ženske modne listove, sve do objavljivanja romana »Dženi Gerhart«, 1911, za kojim su uskoro usledili: »Finansijer«, 1912, »Titan«, 1914, »Genije«, 1915. Sa romanom »Sestra Kari« Drajzer je počeo u Americi svoju veliku i dugu borbu protiv cenzure: »Sestra Kari« puštena je u javnost tek 1912; »Genije« je bio isto tako zabranjen »iz moralnih razloga«, a takođe i »Američka tragedija«, 1925, osnovana na istinskoj tragediji koja se odigrala nekih dvadeset godina pre toga (1906), kad je neki Čester Džilet utopio u jezeru svoju ljubavnicu, Gres Braun. Tek sa ovim poslednjim romanom Drajzer je stekao široku popularnost u S. A. D. i u svetu.

U svim ovim romanima Drajzer je realistički prikazao američko društvo, i njegova je poruka. do sada, pesimistička: kad je život takav, haotičan i tragičan, sa ogromnim ekonomskim i socijalnim nejednakostima, to neka, u opštoj lori, svako grabi ono što može, jer istinske sreće i duševnog zadovoljstva nema. Najizrazitiji pretstavnik ove filozofije jeste Kupervud, junak Drajzerove velike trilogije (»Finansijer«, »Titan«, »Berenika«).

Docnije, upoznavši se sa socijalizmom, Drajzer je promenio ovo svoje pesimistično gledište, i u delu »Tragična Amerika«. 1931, dao je izraza svojoj nadi u spasenje sveta kroz socijalizam. Pred kraj života uputio je pismo Komunističkoj partiji svoje zemlje i zamolio je da bude primljen u njeno članstvo: »Ova molba potiče iz uverenja kojih sam se odavno držao, a koja su godine ojačale i produbile. Ja sam čvrsto verovao da su obični ljudi, a na prvom mestu radnici... čuvari svoje vlastite sudbine i tvorci svoje budućnosti. Trudio sam se da se u životu držim toga uverenja, da ga zaodenem u reči i simbole, da ispitam njegov potpun smisao u životu ljudi i žena. ... Vera u veličinu i dostojanstvo čoveka bilo je rukovodeće načelo mog života i rada«.

»Američka tragedija« verovatno je najznačajnije Drajzerovo delo, a neki misle da je to i najveći roman koji je ikad napisan na američkom tlu. To je priča o jednoj nesrećnoj mladosti, o dečaku Klajdu Grifitsu, siromašnom, osećajnom i upečatljivom, koji, željan životnih radosti i uživanja, ne preza ni od ubistva, i pola hotimice a pola nesvesno ubija svoju draganu i dospeva na električnu stolicu. Ceo roman pretstavlja zbir moralnih dokumenata za ocenu: Je li Klajd kriv, i koliko? On doista izaziva naše sažaljenje, ali ne zato što se pokajao, zato što je od zločina odustao u poslednjem trenutku, već zato što vidimo da je doista proizvod i žrtva jedne određene sredine: od njegovog prvog otpadništva, od onog najmanjeg otstupanja od propisane staze moralnog vladanja, njegova je sudbina bila zapečaćena, i kazna je morala da usledi sa jezivom izvesnošću i okrutnošću starozavetne pravde.

Borivoje NEDIĆ

„Hladni krematorijum" Jožefa Debrecenija

Hladni krematorijum je ime koje su zatvorenici dali nemačkom koncentracionom logoru »Dernhau«-u. U taj logor su nemački fašisti dovodili iznemogle žrtve, već nesposobne za rad, da umru. Zvanično se taj logor nazivao logorom-bolnicom. Ustvari smrt je bila skoro isto tako neminovna kao u krematorijumu.

O tome i o drugim logorima govori u svojoj knjizi poznati pesnik vojvođanskih Mađara Jožef Debreceni.

Strahote koje je Debreceni preživeo govore skoro same za sebe. Poglavlja knjige su hladno i razložno napisana. Iako pisac govori u prvom licu deluju skoro sa neke distance. Opisani događaji tako su užasni da ih mašta pisca nikad ne bi mogla izmisliti i da čitalac koji nije sam preživeo sličnо ne može da ne postavi pitanje »zar je to moguće?«. To su potresna svedočanstva o vladavini fašista. Skoro bi se moglo reći da je to knjiga o neljudima, jer ljudskih likova zaista nema. Ljudi nisu ni stražari, ni esesovci — ubice, ni logorska aristokracija, ni zarobljenici koji su na račun svojih drugova u nesreći stekli privilegije, ni prosečni zatvorenici, već tupih osećanja, bez nade, bez drugih želja sem da se ispavaju i najedu, bez trunke ljudskog dostojanstva. Ali oni koji su bili u logorima znaju da je to istina, a oni koji nisu bili, treba da to saznaju kroz takva dela.

Uzrok što ova knjiga, koja se ne može čitati bez uzbuđenja, ipak nije roman kao što je njen pisac želeo, nije u strahoti, napisanog. Materijal je ovde bio jači od pera koje ga je obrađivalo. Uspomene pisca, proživljena stvarnost, bile su moćnije od stvaralačke snage i one su diktirale ruci. Pisac nije uspeo da se odvoji od događaja, od lica, od osećanja čoveka koji je sam sve proživeo o čemu piše, da bi sa otstojanja sa visine koja omogućuje širi pogled pretopio sve to u umetničko delo većeg značaja.

Ipak, baš neposrednost i jednostavnost pričanja o životu, ili bolje rečeno životarenju u nemačkim fabrikama smrti daju ovoj knjizi vrednost dokumenta.

Ivan IVANJI

Sterijino odeljenje

u Vršačkom muzeu

Gradski muzej u Vršcu, u želji da osveži uspomenu na »oca srpske drame« rođenog u Vršcu, priredio je prošle godine uspelu Sterijinu izložbu, koja je bila preneta i u Zagreb i izložena u holu Hrvatskog narodnog kazališta. Nedavno je Gradski muzej u Vršcu, otvorio stalno STERIJINO ODELJ6NJE, koje je smešteno u dve prostorije.

Rukopisima, knjigama i drugim dokumentima kao i preko zidnog materijala, među kojima se ističu koncizno stilizovana objašnjenja i natpisi, pretstavljena je mnogostruka delatnost Sterije ne samo kao književnika nego i kao kulturnoprosvetnog radnika. U jednoj vitrini izložen je »protokol kreščaemih« vršačke Svetonikolajevske crkve, u kome je zabeležen datum Sterijina rođenja: 1 januara 1806. Naknadno, kada je Sterija postao već čuveni pisac, neko je dodao reči: »Čir—Janja Spisatelj Srbski«. Odmah do toga je i dagerotipija koja pretstavlja Vršac u prvoj polovini XIX veka. U istoj vitrini su, pored fotografija i originalna izdanja onih pisaca koji su uticali na Sterijin duhovni razvoj u prvoj mladosti: dela Dositejeva, Mrazovićeva slavenska gramatika, a isto tako i dela Milovana Vidakovića za koga Sterija u svojoj autobiografiji kaže da mu je »glad k čitanju porodio«.

Jedna vitrina posvećena je Sterijinom daljem školovanju u Temišvaru, gde on dolazi u dodir sa Dimitrijem Tirolom koji je u to vreme prvi skrenuo pažnju Vuku Karadžiću na »mladoga poetu«, a isto tako i sa Pavlom Kengelcem prvim našim prirodoznancem, piscem »Jestestoslovija« i učenim kaluđerom koga je mitropolit Stratimirović proganjao. Ukazano je i na Mušickog pod čijim je uticajem mladi Sterija propevao. Ovde je izložena i prva knjiga Sterijinih pesama »Slezi Bolgariji« kao i fotokopija neobjavljene knjige »Sedmostručni cvetak borećim se Grcima« u kojoj je pesnik pozdravio grčki ustanak, a čije je objavljivanje svakako sprečila habzburška cenzura

Daljem školovanju u Pešti, gde je Sterija imao prilike da vidi i pozorišne pretstave u Nemačkom pozorištu i gde je dolazio u doticaj sa Teodorom Pavlovićem i M. Vitkovićem, posvećena je isto tako velika pažnja. Tu su izloženi i prvi ozbiljni književni radovi Sterijini: »Svetislav i Mileva«, »Miloš Obilić«, »Boj na Kosovu«, »Život Skenderbega« koje su objavili Matica srpska ili peštanski izdavač Josip Milovuk. U vitrini su izložene i dve sveske Vilandovih »Pesničkih dela« sa Sterijinim autogramima, kao i Faberova knjiga »Osnovi estetike« (1767), takođe iz Sterijine biblioteke.

Sterija je po završenom školovanju živeo celu deceniju u Vršcu, prvo kao profesor latinskog jezika a kasnije kao advokat, spremajući se da pređe u Srbiju i da tamo razvije veću književnu i kulturnu delatnost. Njegov živ književni rad toga vremena pretstavljen je prvo fotokopijom pisma upućenog Vuku Karadžiću (od januara 1832), posle objavljivanja »Laže i paralaže« u kome kaže da je »na pravac izašao« tj. da se posvetio pisanju komedija. Pored ostaloga izložena su Sterijina dela »Roman bez romana«, kao i publikacija »Politički razgovori mrtvih« koji su Steriju inspirirali za neke delove »Romana bez romana«; oba izdanja »Tvrdice ili kir-Janje«, diploma dr G. Pekarovića Sterijinog prijatelja kome je posvetio »Tvrdicu«; portret K. Bogdanovića koji je oštro kritikovao Sterijinu »Zlu ženu« itd.

Važnom razdoblju Sterijina života, boravku u Srbiji posvećeno je nekoliko vitrina u kojima je izložen materijal iz koga se vidi Sterijina mnogostruka kulturno-prosvetna delatnost: staranje njegovo da se u Beogradu osnuje stalno pozorište, njegovo učestvovanje pri osnivanju »Društva srbske slovesnosti« (iz koga je kasnije izrasla Srpska akademija nauka), njegov rad na osnivanju Narodnog muzeja, Narodne biblioteke, prosvetnog zakonodavstva. Pored portreta Sterijinih prijatelja i saradnika na tim kulturnim poslovima (D. Isajlović, A. Nikolić, N. Đurković, Šlezinger i drugi) izloženi su i likovi njegovih protivnika (V. Lazića, dr Milovana Spasića), kao i raspra sa dr M. Spasićem iz koje je proizašla komedija »Sudbina jednog razuma«.

Sterijin povratak u Vršac u burnim danima revolucije 1848 pretstavljen je vitrinom u kome je iznet njegov kritički stav prema Habzburzima odanim patrijarhu Rajačiću (tri Sterijine pesme protiv Rajačića: »Basna«, »Voćka i gusenica«, »Sujetniku«), kao i odbrana nepravično progonjenog prijatelja Sterijinog, vršačkog vladike Stefana Popovića, koji je po Sterijinom mišljenju nevin stradao. U toj vitrini nalaze se i tri primerka Vilandova časopisa »Nemački Merkur« sa Sterijinim potpisom. Na poslednjim stranicama jednog od tih časopisa nalaze se Sterijin nacrt za stihove koje je uneo u pesmu posvećenu Stefanu Popoviću.

Poslednji dani Sterijina života u Vršcu koje je on, mada teško oboleo, proveo u živom i užurbanom književnom radu• takođe su prikazani. Naročito je ukazano na Sterijino najznačajnije delo iz toga perioda: »RODOLJUPCI«, tu »privatnu povesnicu srpskog pokreta«, kako je nazvao sam pisac. Sem fotokopije naslovne strane i jedne scene iz »Rodoljubaca«, istaknuta je istoriska pozadina ove komedije, preko portreta mađarskog političara Nađ Pala i Arsenija Gavrilovića »formunda vršačkog« koji je Steriji poslužio kao uzor za ličnost Gavrilovića u »Rodoljupcima«.

U drugom, manjem odeljenju, izložena je Sterijina bista (rad vajara Riste Stijovića), koja je otkrivena u Vršcu 1934 godine, zatim fotokopija sterijine autobiografije i najzad veliki i čitko izrađeni hronološki pregled važnijih datuma iz Sterijina života. Sem toga, izloženi su i plakati najstarijih pretstava Sterijinih dela, prikazivanih u Zagrebu, Beogradu i drugim mestima.

M. T.

PITANJA IZDAVAČKOG RADA

(Nastavak sa druge strane)

kritici. Samo što ta dobrodošlica liči na romantične deklaracije. Kako će »pouzdana i opravdana« kritika ući u rad Književnog saveta odnosno u rad izdavačkog preduzeća, kad ga članovi književnog saveta proglašuju strogo internim, kako će kritika moći analizirati kriterijum i stav Književnog saveta u odlukama koje će delo izdati, a koje ne izdati, kada joj je to nepristupačno, kada se te odluke donose i ostaju zaista (ljutili se ili neljutili članovi Književnog saveta) »iza zatvorenih vrata«. Ili članovi književnog saveta žele da otvaraju vrata samo onoj kritici koju smatraju za »pouzdanu«, a da vrata zatvore pred kritikom koju smatraju nezvanom i »nepouzdanom«. Oni u odgovoru kažu: »To, razume se, nikako ne znači da **izdavačka politika** ne treba da bude podložna kritici i da o **kvalitetu nekog aktiviteta** ne treba kritički raspravljati«, (podvukao V. Gl.), određujući kritici nadležnost i granice. Povrh toga žele još da ta kritika dođe sa strane koju **oni** ocene »opravdanom i pouzdanom«.

Članovi Književnog saveta unose jedan nov elemenat u teoriju književnosti kada je reč o književnoj kritici, elemenat »pouzdanosti«. Oni kažu: »Naprotiv, pouzdana i opravdana kritika, i tu, kao i na svakom drugom mestu dobro dolazi. Ali članak Velibora Gligorića nije takva kritika, i upravo je suprotan takvoj kritici«. I dosledno ovom neodređenom književnom elementu nepoznatom do sada estetici, oni o mome članku »Izdavačka preduzeća i pisci« zaključuju da »stvara zabunu i daje povoda da se ukoreni osećanje nepoverenja prema izdavačkoj politici naše zemlje i ljudima koji je sprovode«. Ogorčenje o kome govori Književni savet u zaključku odgovora učinilo je da se članovi Književnog saveta toliko zaborave da svoj izdavački rad identifikuju sa izdavačkom politikom zemlje.

Književni savet je izgleda najviše ogorčen na moju konstataciju da se izdavačka aktivnost (uzimanja u obzir dela pisaca za štampu, klasifikaciji i kvaliteta njihovog dela) nekako odvija »iza zatvorenih vrata« u uskom krugu Književnog saveta i konzilijuma sa referentima«. Članovi Književnog saveta izjavili su u svome odgovoru da oni takvu praksu provode, da od nje ne otstupaju i da smatraju da je ona najbolje celishodna za razvoj naše književnosti. Ogorčili su se, dakle, na činjenicu.

Ni danas, kada su se članovi Književnog saveta prvi put pojavili kao takvi u štampi, pred javnošću nije njihova odgovornost potpuna. Javnosti je još uvek nepoznat njihov stav u izdavačkim problemima, njihov kriterijum u odnosu na stvaralaštvo savremene književnosti. A koliko bi problematika izdavačkog rada bila razjašnjena kada bi članovi Književnog saveta svoje referate za koje oni tvrde da su »ozbiljni i kritički savesni« objavili u štampi. Koliko bi to značilo kao doprinos književnoj kritici koja je inače u oblasti savremene književnosti oskudna i siromašna!

Književni savet »Prosvete« je svojom izjavom skrenuo diskusiju o ovoj izvanredno važnoj literarnoj problematici sa svoga pravog puta, pokušao svojom izjavom da je u korenu uništi. Diskusiju, međutim, ne treba zatvoriti u ovaj nemio sukob. Problem izdavačkog rada je veoma živ, veoma aktuelan u našem književnom životu. Postavljaju se pitanja pred sve one koji rukovode u praksi izdavačkim poslovima, kao i pred sve pisce, šta učiniti da pisci smatraju izdavačka preduzeća kao svoja, da ona postanu jedan od važnih stimulusa stvaralačkog rada pisaca i da budu pokretačka inicijativna snaga za što plodnije književno stvaralaštvo, šta sve učiniti da rad izdavačkih preduzeća ne bude otstranjen od rasmatranja književne kritike, koja ni prstom nije makla do danas po problemima (principijelnim i konkretnim) toga rada. Bilo bi izvanredno korisno, po mome mišljenju, kada bi izdavačka preduzeća izišla u štampu sa svojim mišljenjem o problematici izdavačkog rada, sa osvrtima na svoja iskustva u radu, sa svojim kritičkim i samokritičkim zapažanjima, sa svojim mišljenjem o merama koje bi reorganizovale poslovanje izdavačkih preduzeća, ako smatraju da je sadašnja praksa izdavačkih poslova takva da je treba menjati, da je treba upotpunjavati novim oblicima i metodima poslovanja. Problematika izdavačkog rada je jedna od najkrupnijih u kulturnom životu, i ona mora živo i aktivno interesovati ne samo »Književne novine«, već i sve književne časopise i književne publikacije ,kao i sva udruženja pisaca u našoj zemlji.

Velibor GLIGORIĆ

Iz koncertne dvorane

Koncert simfonijskog orkestra CDJA

Dirigent Davorin Županič. Solista Melita Lorković

Simfonijski orkestar Centralnog doma JA dao je 24 X u dvorani Kolarčevog univerziteta svoj koncert, pod upravom D. Županića i uz sudjelovanje pijanistkinje Melite Lorković.

Ovaj ansambl susrećemo u poslednje vrijeme često u našem koncertnom životu i imamom prilike da vidimo njegov sve bolji i bolji umjetnički kvalitet. Budući da se naša umjetnička kritika — iz nerazumljivih razloga — nije dosada osvrtala na koncerte tog ansambla mislim da je naročito potrebno, kroz ilustraciju pojedinih momenata sa koncerta, iznijeti njegove sadanje osobine.

Prije svega moram konstatirati da se — kao i na pretposlednjem tako i na ovom koncertu — simfonijski orsektar CDJA pojavio sa vrlo ozbiljnim programom. Simfonija u d-molu od Sezar Franka, koncert za klavir i orkestar u b-molu Čajkovskog, uvertira Vagnerovoj operi »Holanđanin lutalica«, to su djela koja zahtijevaju veliko tehničko znanje i visok stepen izvođačke kulture. Čitav taj program realizovan je prilično dobro.

Osvrnut ću se uglavnom na tri stvari: na preciznost u intonaciji i ritmu, na kvalitet zvuka i na ostvarenje muzičkih finesa u čemu se očituje shvatanje stila od strane orkestra.

Na račun preciznosti intonacije i ritma nema mnogo primjedaba, ali moram spomenuti dva tri momenta koje je trebalo brižljivije izraditi. Čela i viole u drugom stavu Frankove simfonije nisu dovoljno uskladili svoju kontrapunktsku liniju uz kantilenu duvača; kod duvača solista bilo je u početku istog stava nesigurnosti u intonaciji; ritmička nesigurnost osjetila se kod drvenih duvača u uvertiri »Holanđanin lutalica« (motivi mornaske pjesme). No zato ističem sigurnost pojedinih grupa u dijalozima između orkestra i klavira u trećem stavu koncerta Čajkovskog, i vrlo dobre pasaže gudača pred sam kraj uvertire »Holanđanin lutalica« (posledni fortisimo).

Njegovanju kvaliteta zvuka treba posvetiti veliku pažnju. Ima još dosta nedostataka. Orkestralne grupe, iako već uravnotežene, nisu još dovoljno homogene u »tutti«; same za sebe imaju već zaobljen zvuk (neka mjesta u prvom stavu Frankove simfonije, u drugom stavu kocerta Čajkovskog). Ima još i grubosti u zvuku drvenih, naročito — inače vrlo dobrih — limenih duvača npr. prvi dio uvertire »Holanđanina«, pa onda trombe i pozaune u prvom fortisimu prije nastupa motiva mornarske pjesme); ima nehomogenosti kod — inače intonaciono usklađenih — drvenih duvača (lirski motiv u uvertiri »Holanđanina«). Kao vrlo pozitivnu stvar u pogledu zvučnosti, ističem vrlo lijep, svijetao zvuk čitavog orkestra pri koncu finala Frankove simfonije, svježinu gudača u početku koncerta Čajkovskog i već spomenute — svjetle pasaže na koncu uvertire »Holanđanina«.

Što se tiče ostvarenja onih crta koje su karakterističnе za stil pojedinih djela — gudači su dali premalo širine u prvom stavu Frankove simfonije, ali tu širinu su donijeli u njenom poslednjem stavu i u prvom stavu koncerta Čajkovskog; čitav orkestar trebalo je dati sa više zanosa na kraju trećeg stava klavirskog koncerta (ovo ide svakako i na račun dirigenta). U cijelosti, orkestar je uspeo da dosta plastično i muzikalno realizuje mnoge epizode i da istakne potrebne kontraste u djelima.

Dirigent Davorin Županić je program savjesno pripremio i postigao dobar rezultat, u čemu pokazuje napredak prema svojim ranijim nastupima. On je uhvatio atmosferu i karakter svih djela, ali koncepcija čitave simfonije (odnos između stavova) nije potpuno uravnotežena; isto tako u uvertiri »Holanđanina« ne vidimo potpuno jasno iznesenu razvojnu liniju (ne osjeća se gdje je dramski vrhunac).

Melita Lorković, kao solista, donijela je klavirski koncert Čajkovskog snažno i sugestivno. Dramatiku prvog, profinjenu liriku drugog i burni temperamenat trećeg stava ostvarila je, pokazujući uporedo s time savladivanje razvojne linije forme. Širinom i zanosom posljednje gradacije finala nadmašila je orkestar.

Nikola HERCIGONJA

Bibliografija posebno štampanih dela Viktora Cara Emina

Na uzburkanom moru, pripovijest, Trst 1895 (pod pseudonimom Vlatko Krajanin, štampana većim dijelom u »Našoj slozi«, Trst, 1894, br. 30—42, 26 VII—18 X); **Pusto ognjište,** roman, Zagreb 1900; **Zimsko sunce,** slika iz istarskog života u četiri čina, Zagreb 1903 (prikazivana prvi put u Hrv. nar. kazalištu u Zagrebu 10 XII 1902); **Usahlo vrelo,** roman, Zagreb 1904; **Kontesa Nina,** novela, Zagreb 1906 (Novele I); **Neznatni ljudi,** novela, Zagreb 1906 (Novele II); **U mraku,** novela, Zagreb 1907 (Novele III); **Iza plime,** roman, Zagreb 1913; **Starci,** novele, Zagreb 1917 (Starci, Budakova želja, Zvonareva kći, Drugo svijetlo, Mutni vidici, Juranova prijetnja — i Autobiografija, str. 175—177); **Pod sumnjom,** roman, Zagreb 1918; **Rikard Katalinić-Jeretov, Lujo Dorčić** (pseudonim V. Cara Emina); **Iz podjarmljenih krajeva,** priče za djecu, Zagreb 1921; **Nevidljivi Jurić,** vesela igra za djecu u dva čina, Zagreb 1922; **Novi Robinzoni,** pripovijest, Zagreb 1922 (po francuskom priredio); **Nove borbe,** roman, Beograd 1926, izd. SKZ (preštampano iz »Savremenika« 1908) — Zagreb 1949 (s Autobiografijom, str. 223—249). **Vicencica,** komedija u tri čina, s predgovorom Nikole Polića, Sušak 1934 (prikazivana prvi put u Hrv. nar. kazalištu u Zagrebu 26 X 1933); **Matko Mandić,** osvrt na njegov život i rad, Samobor 1938; **Presječeni puti,** historijski roman, Samobor (Sušak) 1938; **Vitez mora,** roman, Split 1939 (preštampano iz »Jadranske straže« 1938—1940); **Suor Aurora Veronika,** historijski roman, Samobor 1940; **Na straži,** drama u tri čina, Zagreb 1946 (prikazivana prvi put u Hrv. nar. kazalištu u Zagrebu 11 XI 1923 pod naslovom **»Mrtva straža«** i pod pseudonimom Mladen Jelušić); **Danuncijada,** romansirana kronisterija riječke tragikomedije, Zagreb 1946; **Mali od fogvna,** pripovijest, Zagreb 1949 (preštampano iz »Mladosti« 1926, VIII);

Nekoliko primedaba o tehničkoj opremi naših knjiga

Posleratne prilike donekle su, i ne samo kod nas, skučile mogućnosti zadovoljavanja svih zahteva prema lepoj knjizi, no to ipak ne oslobađa odgovorne činioce od svih obaveza prema kupcu i čitaocu. Naprotiv! U okviru datih mogućnosti treba učiniti sve da knjiga bude i po svom spoljnjem izgledu što skladnija i privlačnija.

Pri oformljavanju (uobličavanju) jednog rukopisa, to jest pred njegovo davanje u štampu, tehnički urednik rukovodiće se načelom da vrsta slova, širina sloga, vrsta i format hartije, korice i omot budu što više u međusobnom skladu, kao i u izvesnom skladu i sa sadržinom dela. Prilično broj naših izdanja u dosta velikoj meri pokazuje težnju da to načelo sprovodi, i zato pojedini izuzeci utoliko neugodnije deluju na svakog ljubitelja i poštovaoca knjige.

Dva takva izuzetka neka nam posluže kao primer: 1001 noć« i »Gargantua i Pantagruel«, oba nedavno izašla u izdanju »Prosvete«, Beograd.

Sudeći po hartiji na kojoj je prvi tom štampan, ilustracijama, koricama i omotu u više boja, »1001 noć« trebalo bi da pretstavlja neku vrstu »divot izdanja«, to jest reprezentativnu knjigu koja u izvesnoj meri hoće i da prikaže dostignuća naše grafičke industrije. No ovakva kakva je, ova knjiga (reč je uvek o prvom, izišlom tomu) u daleko većoj meri ispoljava čitav niz negativnih strana.

Slog je mašinski, petitni na garmondu, širine 18 cicera (stihovi u nonparelu), a format strana 175 × 120 mm. Ukrasne »lajsne« pred svakom pričom rađene su u dimenziji 80 × 50 mm, a inicijali 25 × 25 mm. Ove dimenzije, naročito na stranama gde počinju pojedine priče (dakle strane sa lajsnama i inicijalom i 8—12 punih + 8—10 uvučenih redova teksta) deluju pretrpane. Gornja trećina je teža od donje dve, a isticanje pojedinih odvojenih priča (bajki) crnim verzalom nije dosledno sprovođeno (239, 252, 463 i dr.). Neparne strane od 253—319 i 465—523 pokazuju prilično nezgodno rešenje problema živog naslova pored kolumcifre. Ispitivanjem nekoliko primeraka mogli smo utvrditi da kod pojedinih tabaka slog probija na drugu stranu, naročito ilustracije. To je svakako moglo i trebalo da se spreči.

Pojedine matrice su nečiste ,a akcentovani samoglasnici potiču iz tuđeg (borgis ili garmond) sloga. Broj štamparskih grešaka sveden je doduše, na minimum, ali jedna naročito bode u oči, jer potpuno menja celi smisao pesmice (str. 267, 13 red odozgo: »ljubim«, a treba »gubim«). Vinjeta na poslednjoj strani teksta (524.) stoji na glavi, itd. itd.

Upotrebljena hartija prilično je slaba kvaliteta (pojedini tabaci u raznim primercima čak su i sa izvesnim nedostacima) i stoga onemogućuje postizanje odgovarajuće punoće i reljefnosti sloga, a u prvom redu ilustracija, uključujući ovde takođe i lajsne i inicijale, pošto se za štampanje na takvoj hartiji nije mogla upotrebiti punocrna boja, već je boju trebalo razblažiti da ne bi još jače probijala. Ništa manje neprikladna je i hartija koja spaja knjigu sa koricama (forzac), za šta je upotrebljena neka vrsta obična pak-papira.

Platno za korice pregrubo je za filigranski reljef, a po boji može daleko pre da odgovara za koričenje neke zbirke zakona, uredaba i t.sl., no nikako povezu jedne knjige bajki.

Zaštitni omot u više boja izrađen je vrlo lepo i ukusno, no usled nedovoljnog sušenja kod velike većine primeraka prilično je oštećen. To se moglo predupredititi stavljanjem masne hartije ili, ako je nema, onda pelira, između pojedinih primeraka knjige, te bi se tako izbeglo slepljivanje omota.

Smatrajući da je iznošenje ovih nedostataka i propusta tek samo jedna strana zadatka koji smo sebi postavili, to jest da ukazivanjem na njih potstaknemo naše grafičke stručnjake i tehničke urednike na što bolje rešavanje svih problema oko izdavanja zaista lepe knjige, iznosimo ovde — bez ikakvih pretenzija — svoje mišljenje o tome kako je trebalo izdati 1001 noć.

Izdavačkom preduzeću »Prosveta«, možda, nisu stajali na raspoloženju, osim ruskog — sa kojeg je delo prevedeno — ostala izdanja (u prvom redu francuska i nemačka), a ukoliko jesu, merodavni činioci mogli su uočiti da je pretežni deo tih izdanja velikog formata. Ovakav veliki format izabran je iz nekoliko veoma važnih i za uspešno rešenje grafičkih problema ustvari presudnih razloga. Na velikom formatu, mislimo ovde na formate strana između 250 × 170 do 310 × 240 mm doći će do upotrebe slog garmond koji već po sebi deluje dekorativnije od petita. Iskorišćavanjem petit-verzala i crnog petita za označavanje živog naslova, za naslove i podnaslove u tekstu i dr., dobiće se mnogo življa strana, što je opet potpuno u skladu sa samim tekstom. Razume se po sebi da tip slova igra veoma važnu ulogu. U izdanju Prosvete upotrebljeni petit isuviše je neutralan, tako reći beskrvan. Za ovakvo izdanje moralo bi se pronaći mnogo punija, a ipak ne preteška slova. To nije niukoliko jednostavno, jer do danas imamo samo veoma mali broj prikladnih slova u ćirilici. (Trebalo bi da naši grafičari zaista ozbiljno pridu rešavanju problema stvaranja nekoliko novih lepih tipova slova).

Srazmernim povećanjem lajsni, tako da zauzmu najviše jednu četvrtinu prostora sloga na strani (sada je u knjizi razmera 1:2), one ne bi pritiskivale, a izrađene u boji, kudikamo bi bolje delovale. To isto važi i za inicijale.

Sve ove primedbe odnose se za štampu na kunstdruk-hartiji. Ukoliko bi se, međutim, upotrebila puna, nesatinirana hartija (federlajht), mogli bi se postići još lepši efekti sa lajsnama i ilustracijama, i to na taj način što bi se štampali odvojeno na kunstdruku, pa onda ulepili. U tom slučaju inicijali i šare na kraju glava štampali bi se zajedno sa ostalim tekstom, ali u dve boje (crno-crveno).

Veliki format svakako ne pretstavlja jedini način rešenja. Poznata su neka francuska i nemačka izdanja u elzeviru i duodezu koja pretstavljaju prava remekdela grafike, isto kao i jedno francusko izdanje u vidu mapa, smeštenih u luksuznoj kaseti, i dr.

Idealno bi bilo kad bi se postigao takav prelom da svaka nova priča (bajka) počinje na neparnoj, a završava na parnoj strani, jer bi to omogućilo efektno isticanje lajsni i inicijala.

Forzac-hartiju trebalo bi izraditi sa skladnim istočnjačkim šarama u boji, a za korice uzeti balon svilu ili sličnu finu tkaninu u živoj boji (žuto, plavo, crveno), pa izraditi reljefnu šaru onda u odgovarajućoj kontrastboji.

Sve to zajedno, razume se, poskupilo bi izdanje, možda čak i veoma poskupilo. No ta okolnost u ovom slučaju zaista ne igra tako važnu ulogu, već i s razloga što ovo delo i nije namenjeno opštoj prodaji, već je rezervisano za biblioteke. U takvom slučaju čak i dvostruka cena ne može biti razlog za to da se stane na pola puta. Upola urađeno — daleko je gore nego uopšte neurađeno. Najbolji dokaz za ovo tvrđenje pretstavlja baš ova knjiga.

Ovakva prilika: da se izađe sa jednim svetskim delom pred domaću publiku, ali i pred inostrane stručnjake, nije se smela propustiti, jer se takva izdanja obično štampaju tek svakih nekoliko desetina godina jedanput, i ona treba ujedno i da pretstavljaju neku vrstu isticanja grafičkih dostignuća pojedinih zemalja. Da je i naša grafička industrija dorasla jednom ovakvom složenom zadatku, dokazala je znatnim brojem izdanja koja se mirno mogu takmičiti sa najboljim evropskim i američkim.

Što je rečeno za »1001 noć« važi, donekle i za »Gargantuu i Pantagruela«. Pošto se i ovde radi o jednom istaknutom delu svetske književnosti, trebalo je i njegovoj grafičkoj opremi posvetiti pažnju koju ono zaslužuje. Istina, knjiga je objavljena u sklopu jedne serije izdanja, te je tehnički urednik bio donekle vezan za format i vrstu slova. Ostaje, međutim, neobjašnjeno zašto je bilo potrebno razbiti delo u dva toma — nejednakog obima — i zašto se nije pomislilo na objavljivanje izvanrednih Doreovih ilustracija koje bi, svakako, pretstavljale sjajnu dopunu teksta.

Korice ove serije pretstavljaju zasebnan primer neukusna i nelogična rešenja jednog prilično složenog posla, tj. stvaranja jednotipskih korica za čitav niz knjiga raznovrsne sadržine. Već sama boja osnove sa crnim i belim šarama deluje mrtvo, a onaj oval u kome je naslov prosto nam liči na neku porculansku fotografiju na nadgrobnim spomenicima. Tip slova na koricama nije niukoliko u skladu sa šarama, a ponajmanje sa onim »ampir« (?) venčićima u uglovima. U ništa manjoj protivnosti stoji boja platna i natpis na njemu.

Neka nam se ne zamere ove primedbe, stavljene u najboljoj nameri, i neka se ne shvate kao cepidlačenje, već jedino kao najdobronamernija želja da na ovaj način koliko toliko doprinesemo podizanju kvaliteta naših izdanja.

Stevan J. MILOVIĆ

PRETPLATNICIMA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

Skreće se pažnja starim pretplatnicima da izmire dugovanje i obnove pretplatu za 1951 godinu.

Pretplatniku koji ne izmiri dugovanje do kraja meseca novembra 1950 godine biće obustavljeno slanje lista.

Iz mesta gde postoje revizori ne primamo nove pretplate. Od ovoga se izuzimaju: biblioteke, zadruge i kolektivi.

Prima se samo polugodišnja i godišnja pretplata. Polugodišnja pretplata za jedan primerak iznosi dinara 100, a godišnja dinara 200.

Pretplata za inostranstvo, polugodišnja dinara 260.

Novac slati na tek. račun br. 101-903305.

Administracija »Književnih novina«

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Jožа Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci 130 dinara i na godinu dana 260 dinara

Rukopisi se ne vraćaju

Broj čekovnog računa 101-903305

Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štampa »Borba« Beograd, Kardeljeva 21.